

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie
Studijní program: Souběžné doplňkové pedagogické studium
Kombinace: Souběžné doplňkové pedagogické studium

Vliv rozvodů na prospěch žáka

Influence separatuions on benefit pupil

Vplyv rozvodov na prospech žiaka

Autor:
Anna Špáníková

Podpis:

Adresa:
Nádražná 354
018 53 Bolešov

Vedoucí práce: Doc.PhDr. Milan Kratochvíl, CSc.

Konzultant: Doc.PhDr. Milan Kratochvíl, CSc.

Počet

stran	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
45	1	2	18	5

V Liberci dne: 5. 1. 2005

Poděkování

Děkuji všem, bez nichž bych asi svoji práci nedokončila. Dík náleží všem co mě inspirovali tj. kamarádi, kterým rovněž děkuji za laskavou účast při výzkumu. Vedoucímu práce Prof. PhDr. Milanovi Kratochvílovi, CSc. děkuji za vysvětlování problémů tvorby bakalářské práce a za podnětné rady.

1.1.1

1.1.2 Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 5. 1. 2005

Anna Špáníková

vlastnoruční podpis:

1.1.2.1

1.1.2.2

1.1.2.3

1.1.2.4

1.1.2.5

1.1.2.6

1.1.2.7

1.1.2.8

1.1.2.9

1.1.2.10

1.1.2.11

1.1.2.12

1.1.2.13

1.1.2.14

1.1.2.15

1.1.2.16

1.1.2.17

1.1.2.18

1.1.2.19 Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Liberec

Dátum: 5. 1. 2005

Špáníková Anna

1.1.2.19.1.1 Anotace

Rozvodovost v posledních deseti letech v naší společnosti stále stoupá. Rozpadem rodiny trpí především děti. Oni nemohou za to, do jaké rodiny a do jakého prostředí se narodili, to znamená, že by ani problémy dospělých lidí neměli odnášet. Bakalářská práce se zabývá vlivem rozpadu rodiny na prospěch žáka. Je zaměřena rovněž na popis a rozbor současných poznatků týkajících se rozvodové problematiky. Řeší například příčiny rozvodů, bezprostřední důsledky prožívání rozvodové situace dětí v různém věku. Práce vychází z analýzy explorativní metody deseti respondentů (5 mužů, 5 žen) ve věku od 19 do 31 let, kteří v dětství prožili rozpad rodiny.

1.1.2.19.1.2 Annotation

Divorce rate over the last ten years in our companies still soars. Break up of family suffer especially all children. They cannot behind it, to the what family and to the what environment they were born, it means, that they don't should carry away problems of adult people.

Bachelor work conversant with owing to break up family on pupil's benefit. It is direction on description and analysis of contemporary piece of knowledge relevant to divorce problems. There are for example causes divorces, immediate incidence get divorce situation children in a different age. Work coming - out from analyses **explorativ** method ten informants (5 men, 5 women) from 19 to 31 years old, who pass break up families in childhood.

1.1.2.19.1.3 Anotácia

Rozvodovosť v posledných desať rokoch v našej spoločnosti stále stúpa. Rozpadom rodiny trpia predovšetkým deti. Oni nemôžu za to, do akej rodiny a do akého prostredia sa narodili, to znamená, že by ani problémy dospelých ľudí nemali odnášať.

Bakalárska práca sa zaoberá vplyvom rozpadu rodiny na prospech žiaka. Je zameraná rovnako na popis a rozbor súčasných poznatkov týkajúcich sa rozvodovej problematiky. Rieši napríklad príčiny rozvodov, bezprostredné dôsledky prežívania rozvodovej situácie detí v rôznom veku. Práca vychádza z analýzy exploratívnej metódy desiatich respondentov (5 mužov, 5 žien) vo veku od 19 do 31 rokov, ktorý v detstve prežili rozpad rodiny.

Obsah:

OBSAH:	7
1 ÚVOD	15
2 KRÍZA SÚČASTNEJ RODINY	17
2.1 Rodina	17
2.2 Rozvod	19
2.2.1 Príčiny rozvodov	21
2.2.1.1 Nevera	23
2.2.1.2 Príčiny patrné na prvý pohľad	23
2.2.1.3 Príčiny sekundárne	24
2.2.2 Kedy a prečo dochádza k manželským krízam?	25
2.2.3 Štatistiky rozvodovosti	26
3 VPLYV ROZVODU NA DIEŤA	30
3.1 Komu zveriť dieťa po rozvode	33
3.1.1 Opatera matky	34
3.1.2 Opatera otca	34
3.1.3 Opatera rodič a dieťa rovnakého pohlavia	35
3.1.4 Spoločná opatera	35
3.2 Ako deti smútia	35
3.3 Prežívanie rozvodovej situácie deti v rôznom veku	37
3.4 Dieťa z rozvedenej rodiny v školskom prostredí	40
3.4.1 Výskumy	40
3.4.2 Nepriaznivé dôsledky rozvodu	42
3.4.3 Priaznivé vplyvy rozvodu	43
4 PRAKTICKÁ ČASŤ	45
4.1 Cieľ práce	45
4.2 Popis metódy	45
4.3 Charakteristika respondentov	46
4.4 Analýza výsledkov	46
5 ZÁVER	48
6 POUŽITÁ LITERATÚRA	50

7	PRÍLOHA.....	51
----------	---------------------	-----------

2 Úvod

Rodina sa pre dieťa stáva jeho prvou učebnicou o svete, stáva sa neho vzorovým modelom. No ale čo sa stane ak je dieťa svedkom toho, že sa tento jeho vzor sveta začne rozpadáť? Ak je otrasený základný systém istôt, vzorov, príkladov, zázemia... musí to dozaista ovplyvniť jeho ďalší vývoj. Rozvod je medzníkom pre všetkých, pre tých kto sa ho zúčastňujú: pre manželov, deti, širšiu rodinu...

Mieru a rozsah tohto vplyvu môžeme pozorovať už behom rozvodu, ale rovnako i dlho po ňom.

V súčasnej dobe sa čoraz častejšie hovorí o kríze rodiny. Rodina vo svojom tradičnom chápaní akoby už nemala svoje opodstatnenie a význam v spoločnosti. Prejavom tejto situácie je rast počtu nezosobášených párov (mnohokrát aj s deťmi), slobodných matiek, a predovšetkým neustály rast počtu rozvodov.

Rozvod sa stal úplne bežnou záležitosťou, a však je to jedna z najväčších životných skúšok v živote človeka. Mnohý ho považujú za bežnú a prijateľnú možnosť riešenia manželských problémov. Rozvod ako taký, či už vlastný alebo niekoho iného blízkeho otrasie pocitom bezpečia u väčšiny ľudí. Vyžaduje zvýšené nároky na psychiku rodičov, ale predovšetkým na psychiku detí.

Mnoho autorov sa zaoberá problematikou neúplnej rodiny, ale málokto hovorí o jej vplyvoch na žiaka. Ak má žiak v škole problémy, či už so školským prospechom alebo správaním, učitelia sa obyčajne nesnažia hľadať príčinu. Často môže byť touto príčinou rodina – neúplná rodina. Je tomu naozaj tak? Na túto otázku a mnohé ďalšie som sa snažila odpovedať v tejto práci.

Zaoberaním sa touto problematikou ma motivovala skutočnosť, že rozvod rodičov postrelol nejakého môjho kamaráta či kamarátku. A nielen to, alarmujúce sú aj štatistiky, kde počet rozvodov stúpa.

Napríklad v roku 1930 bolo vo tedajšom Československu povolených 5 609 rozvodov, čo bolo 4,3 % z počtu uzavretých manželstiev v tom istom roku. V roku 1950 bolo rozvodov 13 112 (9,8 % z uzavretých manželstiev). V roku 1970 bolo rozvedených 24 936 manželstiev (19,7 %). Za ďalších dvadsať rokov t.j. roku 1990, to

bolo rekordných 41 641 rozvodov a percento prekročilo tretinu uzavretých manželstiev.

Je nutné však priznať, že štatistiku vylepšovalo Slovensko. V zmienenom deväťdesiatom roku pripadalo na ČR 32 055 rozvodov [1].

Dnes patrí Česká republika medzi krajiny s nadpriemernou intenzitou rozvodovosti. V súčasnosti majú najvyššiu rozvodovosť škandinávské krajiny Švédsko a Fínsko, a tiež Belgicko. Úroveň rozvodovosti sa vyšplhala v Českej republike roku 2003 až na 48 %, tzn. už takmer polovica manželstiev končí rozvodom [2] .

3 Kríza súčasnej rodiny

V súčasnosti sa viac ako kedykoľvek predtým hovorí o kríze rodiny. Rodina vo svojom tradičnom chápaní akoby strácala svoje opodstatnenie, svoje nezastupiteľné miesto v spoločnosti. Prejavom tejto situácie je rast počtu nezosobášených párov (aj s deťmi), slobodných matiek, a predovšetkým neustály nárast rozvodov. Rozvod sa stal bežnou a prijateľnou záležitosťou, ktorá sa dnes považuje za pomerne dostupný a rýzný spôsob riešenia manželských problémov. Do úzadia ustupujú názory, ktoré rozvod pokladajú za neprípustný alebo vyslovene nesprávny.

3.1 Rodina

Čo znamená slovo rodina?

Rodina je z psychologického hľadiska definovaná rôzne:

Scheervind definuje rodinu, ako intímny vzťahový systém, ktorý sa vyznačuje časovo priestorovým ohraničením. Členovia systému žijú v nejakom spoločenskom priestore, z ktorého sú iné osoby vyčlenené;

Ríčan ju definuje ako spoločenstvo, ktoré charakterizuje špecifický asymetrický vzťah rodičovskej starostlivosti a výchovy na jednej strane a jej prijímania na druhej strane. V rodine, kde deti sú vyrastené, odišli z domu už výchova neexistuje. Podľa neho rodinou nie je napr. homosexuálne spolužitie, manželstvo bez detí;

Langmaier ako biopsychosociálnu skupinu, vytvorenú najmenej dvomi členmi odlišného pohlavia, medzi ktorými neexistujú pokrvné putá;

Matějček definuje rodinu ako najstaršiu ľudskú spoločenskú inštitúciu, ktorá vznikla nielen z prirodzeného pudu pohlavného, ale predovšetkým z potreby svoje potomstvo ochraňovať, učiť, vzdelávať, pripravovať pre život. A to v úzkom intímnom spoločenstve ženy a muža a popripade ďalších blízkych príbuzných [3] .

Podľa týchto definícií vidíme rôznorodosť v chápaní rodiny. Podstatným zmyslom rodiny, ale zostáva výchova detí v stabilnom, ale dynamickom prostredí. V rodine má každý svoje jedinečné, nezastupiteľné a nenahradiťelné miesto – má svoj status. K tomu, aby bola rodina šťastná, musí predovšetkým prispievať každý člen

rodiny. Ako? Predovšetkým svojim spôsobom života, postojom, svojimi vedomosťami a poznatkami v tejto oblasti. Výchova detí je jedným zo zdrojov ľudského šťastia, naplnením života, hlbokým uspokojením, ale i zdrojom silných citových zážitkov a starostí.

V rodinnom prostredí sa formujú aj charaktery ľudí, ich postoje k ostatným ľuďom, k práci, k spoločnosti, poskytuje jedincovi identifikačné vzory, zoznamovanie sa s mužskou i ženskou úlohou, učí jedinca reagovať žiaducim spôsobom a overovať svoje skúsenosti, umožňuje mu vytvárať postoje k sebe samému, k personálnemu okoliu i k spoločnosti obecne. Rodina je prostredím, v ktorom dieťa trávi väčšinu svojho života. V nej sa vytvára hodnotová orientácia človeka, dieťa tu získava základné poznatky, pripravuje sa na školu, formujú sa vzťahy k iným ľuďom. V rodinnom živote je potrebné rešpektovať určité pravidlá spolužitia rodinných príslušníkov, ktoré sa budú do určitej miery prejavovať vo vzťahoch k iným ľuďom. Treba však brať do úvahy, že vplyv na mládež sa v rodine stretáva aj s nemorálnym správaním a konaním samotných rodičov, s ich pokrytectvom, zlým vzťahom k práci, k spoločenskému vlastníctvu a pod. Toto neostáva bez vplyvu na ich mravné formovanie.

Vo výchove by nemala v žiadnom prípade chýbať láska. „Zmyslom rodiny je byť domovom lásky...“ [4] . Láskou sa rodina utvára, rozvíja a udržuje. V žiadnej rodine by zároveň nemala chýbať dobrosrdečnosť, ohľaduplnosť, vzájomná tolerancia medzi partnermi. Jedným z dôležitých znakov lásky je trpezlivosť. Vzájomná dôvera, otvorenosť tu má mať svoje popredné miesto. Dôležitú úlohu v živote rodiny zohráva spolupráca matky a otca. Ak teda chýba v rodine niektorý z rodičov, dochádza ľahko k ohrozeniu dieťaťa deviaciou. Vzájomné vzťahy medzi rodičmi veľmi pôsobia na psychiku dieťaťa, na postoj, ktorý nadobudne dieťa k svojmu okoliu.

Pokojné rodinné prostredie je prvým predpokladom na to, aby deti vyrástli vyrovnané, spokojné. Deti, ktoré prežili pekné detstvo a mali pekný domov, s väčšou pravdepodobnosťou vytvoria pekný domov svojim deťom, až príde ich čas [3] .

Aké je to jednoduché a výstižné slovo! „**Domov**“. Koľkokrát dieťa, ešte predtým než sa naučí hovoriť počuje od mamy, že čaká, „až ocinko príde domov“; že pôjdu „domov“ z vonku, pretože im je zima; že to a to urobíme „doma“; na to sa „doma“ pozrieme; „doma“ budeme papať polievocku; atď. Domov pre nás znamená

miesto, kde sú „naši“. Miesto, kde sú naši ľudia, tí ktorí k nám patria a ku ktorým patríme my. Miesto, kde sme prijímaný taký, aký sme. Kde sa nemusíme pretvarovať, kde nemusíme nič predstierať. Miesto pocitu istoty a bezpečia. Domov je prístav, kam sa môžeme vracieť z dobrodružných výprav do sveta. Miesto ukludnenia a odpočinku. Zaslúži si teda najvyššiu úctu a ochranu [3] .

Dlho predtým, ako pozná dieťa miesto svojho domova, pozná ľudí v ňom. Ľudia a ľudské vzťahy sú tu dôležitejšie ako miesto a ktovie aké známky blahobytu. A čo deti vo svojom domove získali, to majú tendenciu predávať ďalej. A zaiste by sme chceli, aby sa ďalej predávalo len to dobré!

Žiadny človek si nemôže vybrať do akej rodiny sa narodí, koľkým bude súrodencom, alebo či zostane jedináčikom. Stane sa, že sa ocitne v úplne funkčnej rodine, kde je všetko ako má byť. Má milujúcich rodičov, otca i matku, ktorý sa o neho chcú starať, zabezpečovať mu všestranný, duševný a telesný rozvoj, harmonický fyzický, intelektuálny, citový a morálny vývin...

Dovolím si citovať z Matějčka [3]: „ Hovoríme len, že pokiaľ dieťa prežije svoje detstvo šťastne je väčšia nádej, väčšia pravdepodobnosť, že jedenkrát tiež pripraví šťastné detstvo svojim deťom“. Ale aj tým, ktorý mali šťastné detstvo sa môže prihodiť, že ich manželstvo sa ocitne v kríze. Rodina tak prestáva plniť niektoré svoje hlavné úlohy a stáva sa rodinou dysfunkčnou.

3.2 Rozvod

Vstúpiť do manželstva neznamena vstúpiť do električky, z ktorej môžeme kedykoľvek vystúpiť, a to by si mali uvedomiť všetci tí, ktorý ľahkomyselne uzatvárajú manželstvo s tým, že keď to nepôjde, tak sa rozídu. Každý z nich na tento pokus doplatí, bez toho aby si to pritom uvedomoval. Každý intímni vzťah, ktorý sme si budovali a ktorému sme venovali svoju silu a energiu, v nás zostáva, i keď sme ho už dávno zrušili, a ovplyvňuje , bez toho aby sme to vedeli, naše ďalšie jednanie, či už vo vzťahu k ďalšiemu partnerovi, alebo k ľuďom a ku svetu vôbec. Ona prvá prehra nám môže prinášať ďalšie a ďalšie prehry, či už jednáme rovnako, alebo práve úplne naopak. Hovorí sa, že obvykle ten, kto nevydrží v jednom manželstve, nevydrží v žiadnom [4] .

Rozvod je takmer vždy spojený s negatívnymi emóciami, býva stratou a prehrou pre všetky zúčastnené osoby. Azda najväčší dopad má rozvod na deti, pričom neplatí všeobecne rozšírený názor, že dospelí potomkovia už nie sú rozvodom z psychologického hľadiska ohrození. Nič na tom nemení ani skutočnosť, že rozvod je jedinou šancou vyslobodiť sa zo spolužitia naplneného zlobou, nepriateľstvom a obojstranným utrpením. Dieťaťu sa rozvodom nemení len rodinné zázemie, ale často aj vzťah k rodičom. Niekedy dieťa jedného z rodičov odmieta a stavia sa na stranu druhého.

Na psychický stav zúčastnených má veľký vplyv to, ako sa manželia rozvádajú. Rozvodové skúsenosti dieťaťa môžu jeho správanie a citové prežívanie ovplyvniť vo výraznej miere a dlhodobo. Preto by malo byť skôr zvykom, než veľkou zriedkavosťou a výnimkou, že rodičia navštívia psychologickú poradňu.

Z teoretického hľadiska hovoríme o troch štádiách, ktorými rozpadajúca sa rodina prechádza, a kde vyvrcholením je práve rozvod.

A/ Manželský (rodinný) nesúlad – vzniká z rôznych rozporov, v ktorých sa prejavuje znížená schopnosť partnerov nájsť vhodné kompromisy a situáciu tým riešiť. Tento manželský nesúlad je pomerne bežný, v menšej časti prípadov prechádza v manželský rozvrat.

B/ Manželský (rodinný) rozvrat – tu je už podstatnejšie postihnutá niektorá zo základných rodinných funkcií (emočná, ekonomická, výchovná). Rodinný rozvrat môže byť akútny alebo dlhodobý. V niektorej svojej fáze môže prejsť v rozvod.

C/ Rozvod – je formálne právnym ukončením manželského vzťahu dvoch jedincov. Rozvod na rozdiel od rozvratu manželstva je deklarovaný, a to tým, že je podaný návrh na rozvod, že prebehne rozvodové riadenie a do celého deja, ktorý bol predtým iba súčasťou rodinného života, vstupujú úradné inštitúcie, ako napríklad súdy, právnici a iné [5].

Je nutné tiež upozorniť na fakt, že vedľa rozvedených rodín existuje veľký počet rodín, kde manželia žijú oddelene, rodinné funkcie sú tak do veľkej miery narušené, ale o rozvod nepožiadali. Dôvody, ktoré ich k takémuto jednaniu vedú, môžu byť samozrejme rôzne, napríklad zložité majetkové vyrovnanie. Možno, že by však bolo lepšie, keby tieto problémy prekonali, a všetko vyriešili. Nevyriešená minulosť mnohokrát býva veľkým problémom pri navязovaní nových partnerských vzťahoch.

Samozrejme sa môže stať, že si manželia myslia, že po kratšej „prestávke“ bude všetko tak, ako má byť. V takýchto prípadoch je asi dosť pochopiteľné, že sa nevolí právna cesta. Každopádne by rodičia mali vždy brať ohľad na deti, pretože to, čo prežívajú v detstve, ich potom sprevádza po celý život.

3.2.1 Príčiny rozvodov

Ak hovoríme o problémoch rozvodu, prvou otázkou, ktorou by sme sa zákonite mali zaoberať, znie: „Čo vedie manželov k tomu, že podajú žiadosť o rozvod? Aké sú teda príčiny rozvodu?“

Aké sú teda príčiny tejto neutešenej situácie? Ivo Pláňava už v úvode svojej knihy poznamenáva: „Najčastejšou príčinou rozvodov je manželstvo“ [6]. Táto trochu nadnesená veta vo svojej podstate určite platí, pretože každá ľudská aktivita, keďže ľudia sú nedokonalé tvory, nesie v sebe aj možnosť zlyhania, neúspechu. Možno aj poznanie vysokého percenta rozvodovosti vplýva na fakt, že v súčasnej dobe sa dvojica rozhodne radšej do manželstva nevstupí a zvolí si iný spôsob spolužitia. Manželstvo sa postupne stáva nepotrebnou alebo značne hazardnou záležitosťou. Rozvody, nech sú už realizované z akejkoľvek príčiny, majú väčšinou negatívny dopad na všetkých zúčastnených. Vysoká rozvodovosť znamená vznik neúplných rodín, tvorených jedným z rodičov (prevažne matkou) a neplnoletými či závislými deťmi. Je dôležité a spoločensky žiadúce hľadať príčiny, ktoré najčastejšie rozvod spôsobujú, aby sme mohli takejto situácii predchádzať.

Obzvlášť rizikové je, ak manželstvo uzatvárajú osoby citovo nezrelé a nedospelé, prípadne pre manželstvo z iných dôvodov nevhodné. Väčšinou môžeme hovoriť o určitých vstupných faktoroch, ktoré sami o sebe zvyšujú riziko rozpadu. Ak sa ich dokonca stretne niekoľko, riziko narastá, aj keď ani väčšina z nich pokope nás neoprávňuje tvrdiť, že manželstvo je odsúdené na zánik. Možnosť neúspechu a náročnosť manželského spolužitia sa podľa Pláňavu od začiatku zvyšujú, ak:

- prostredie pôvodných rodín partnerov sa výrazne líši čo sa týka úrovne vzdelania, náboženskej viery alebo i sociálneho postavenia;
- manželstvo rodičov jedného alebo oboch bolo veľmi nestabilné, rozvrátené;
- jeden z partnerov má veľmi zlé vzťahy so súrodencami alebo rodičmi;

- jeden z partnerov považuje svoje detstvo a dospievanie za veľmi nešťastné, strastiplné obdobie;
- významným motívom sobáša je čo najrýchlejšie vypadnúť z rodičovského domova;
- oba pochádzajú z rovnakej súrodeneckej konštatácie: jedináčik si vezme jedináčika, najstarší súrodenec najstaršieho, najmladší najmladšieho;
- významným motívom sobáša je nechcené tehotenstvo;
- jeden či druhý si vezme prvú lásku;
- jeden z partnerov vstúpil do manželstva krátko po milostnej havárii, bezprostredne po veľkom sklamaní;
- svadba sa konala bez prítomnosti rodičov a blízkych priateľov;
- svadba nastala po známostí kratšej ako pol roka alebo dlhšej ako tri roky;
- jeden z manželov uzatvára prvý sobáš vo veku od tridsaťpäť rokov;
- medzi partnermi je veľký vekový rozdiel pätnásť a viac rokov;
- v deň svadby je neveste má menej ako osemnásť rokov a ženíchovi menej ako dvadsať rokov;
- prvé tehotenstvo sa prihodilo do prvého roku po svadbe;
- manželia žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi;
- dvojica je po svadbe finančne závislá na rodičoch;
- jeden či obaja sú emocionálne závislí na rodičovi (rodičoch), nedokážu prerušiť pupočnú šnúru;
- u jedného či oboch sa prejavujú extrémne povahové rysy a sklony ako sú: silná žiarlivosť, výbušnosť až agresivita, vzťahovosť, hystérie, parazitovanie, alkohol, fetovanie;
- jeden, druhý alebo oba sú v zajatí iluzórnych očakávaní, mýtov.

Možná tou najzávažnejšou ilúziou je, že láska je všemocná, že vyrieši všetky ťažkosti a nezhody, ktoré nastanú. V mene tohto mýtu vstupujú do manželstva mladé ženy, ktoré veria, že láska odnaučí ich milovaného dávať si desať pív denne alebo prinúti notorického parazita pracovať [6].

Rozpad manželstva je dlhodobý proces, deje sa vo fázach, ktoré sa môžu prelínať, opakovať. A tak naďalej trvajú niektoré manželstvá, ktoré mali byť dávno zrušené, pretože spolužitie sa stalo pre všetkých neúnosným, problémovým

a vyčerpávajúcim. Napriek tomu prevláda názor, že je väčší počet tých manželstiev, ktorých rozpad bol zbytočný a ktorému sa dalo v určitom jeho štádiu predísť [6]. Na početných manželských nezhodách sa podpisuje najmä nízka miera a kvalita vzájomnej komunikácie, neschopnosť vyjadriť svoje potreby. Často sa tak hromadia nevypovedané námietky a negatívne pocity, ktoré môžu prerásť v dlhodobú nespokojnosť a neskôr sa v plnej miere prejaviť v čase manželskej krízy.

3.2.1.1 Nevera

Zaujímavou príčinou rozpadu manželstiev je nepochybne manželská nevera. Ide o častý fenomén v spolužití dvoch ľudí, aj keď u súdu ako dôvod rozvodu sa nevera uvádza len v troch percentách prípadov. Väčšina psychológov však samotnú neveru nepovažuje za jediný a dostatočný dôvod rozvodu, pretože v tom prípade by sa podľa niektorých štatistík takmer každé manželstvo rozpadlo (75 až 80 %). Nevera sa zvyčajne chápe ako určitý negatívny signál, ako indikátor predošlých problémov.

Ak hovoríme o nevere, myslíme predovšetkým neveru fyzickú, teda mimomanželský vzťah, ktorý je doprevádzaný sexuálnym stykom. Nevera však môže byť tiež psychická. Ide o skutočné zamilovanie sa do mimomanželského partnera.

U fiktívnej nevery o neveru ani tak nejde. Toto chovanie je časté u žien, ktoré aby zvýšili záujem manžela o seba, začnú sa napríklad večer nápadne obliekať a tajomne odchádzať niekam. Manžel si má domyslieť, že za nejakým partnerom [7].

Všeobecne je rozšírený názor, že muži sú neverní ďaleko častejšie ako ženy. Je však pravdou, že mnoho žien svoje zamilovanie do iného partnera než manžela nepovažuje za neveru, preto na také otázky, ktoré sa nevery týkajú, odpovedajú negatívne. Niektorí autori sú presvedčení, že nevera je v priebehu dlhého manželského života nutná. Keby sme sa nad týmto tvrdením zamysleli, asi by sme s tým do istej miery museli súhlasiť. Teraz mám na mysli predovšetkým fyzickú neveru. Skutočná láska k partnerovi mimo manželstva nám môže spôsobiť problémy, ale niekedy touto cestou nájdeme človeka, ktorého sme hľadali celý život, a sme ochotný pre neho obetovať všetko. I manželstvo, ktoré asi rovnako nebolo príliš šťastné.

3.2.1.2 Príčiny patrné na prvý pohľad

Medzi takéto príčiny patrí:

- závislosť na alkohole a drogách
- surovosť a násilníctvo až po sadizmus
- duševná choroba
- úplná zakomplexovanosť a osobná nezniesiteľnosť.

Nezniesiteľnosť je však záležitosť úplne individuálna. Existujú ľudia, ktorých určité veci trpia i niekoľko rokov, naopak iný človek by to vydržal sotva týždeň. Dobrým príkladom je na predošlých riadkoch spomínaná nevera.

3.2.1.3 Príčiny sekundárne

- vzťahy k partnerovým rodičom – v tomto prípade sa vyskytujú problémy predovšetkým, keď zdieľame byt či dom s jednými prarodičmi.

Ideálny stav je „každý svoj byt“, a čím častejšie hádky medzi „mladými“ a „starými“ vzniknú, tým ďalej od seba mali byť [7] .

Tento problém v súčasnosti rieši asi nemálo rodín. Rozhodne je lepšie bývať vo svojom byte a s prarodičmi sa navštevovať, ale v dnešnej dobe je veľký problém nájsť si byt či dokonca dom. To sa ešte nezmieňujem o finančnej stránke, keď sú byty mnohokrát finančne nedostupné pre mladú rodinu. Potom sú zaiste radi, keď im rodičia ponúknu „prístrešok“.

- pocit „nič som si v živote neužil“ - prevláda u žien a mužov medzi tridsiatym a štyridsiatym rokom. V tomto veku by si mali manželia užívať – pekný byt, peknú dovolenku, pekné auto. Ale niekto musí samozrejme nato zarobiť peniaze, čím môže tiež u jedného z partnerov prevládať pocit, že on iba zarába peniaze a nič si neužije.

- vzťahy k partnerovým deťom z predchádzajúceho manželstva – tu je podivuhodná snaha (častá hlavne u žien) uzavrieť nové manželstvo čo najskôr po rozvodu „aby videl“ [7] .

Nemali by sme deti nútiť do toho, aby nášho nového partnera mali hneď radi. Je to pre ne nová situácia, s ktorou sa mnohokrát nedokážu vysporiadať. Žili spokojne s obidvoma rodičmi a naraz sa tá, niekedy zdanlivá, pohodová rodina rozpadla. Deti majú iba dvoch rodičov, otca a matku, a nemali by sme po nich chcieť, aby jedného z rodičov nahradili. Zároveň by náš nový partner mal s deťmi hovoriť vždy úprimne. Jeho snaha nadviazať s deťmi kontakt by mala byť úprimná. Ak tomu tak nieje, deti to čoskoro poznajú a začnú sa sťahovať do svojej „ulity“, odmietnu úplne komunikovať.

- profesionálna nespokojnosť – ak vykonáva niekto prácu, ktorá ho neteší, nudí sa pri nej, začne si hľadať nejakú príjemnejšiu kompenzáciu, či už je to nevera, alkohol alebo v niektorých prípadoch drogy. Otázkou však zostáva, či si človek v dnešnej dobe môže dovoliť vyberať zamestnanie, aké by sa mu páčilo. Iba málokto ľudí majú to šťastie, že nájdu prácu akú chcú.

- záľuby – asi každý človek má nejaké svoje záľuby. Partneri by sa však mali zhodnúť na tom, čo takýto koníček obnáša, koľko bude stáť korún a koľko času zaberie [8] .

Existujú aj taký bezohľadný ľudia, ktorý všetky peniaze utratia trebárs za počítač. V tú chvíľu asi ani nepremýšľajú, že jeho deti potrebujú niečo iného napríklad oblečenie.

3.2.2 Kedy a prečo dochádza k manželským krízam?

Prvá manželská vývojová kríza

- objavuje sa medzi 3. až 7. rokom manželstva a trvá asi rok
- spôsobuje ju náhrada mileneckého vzťahu trvalým spolužitím, ktoré prináša potrebu spoločného rozhodovania
- klesá frekvencia intímneho styku
- nastáva úbytok romantiky a nastupujú stereotypy
- prichádza k porovnávaniu partnera pred manželstvom a teraz

Druhá manželská vývojová kríza

- objavuje sa po 17 až 25 rokoch manželstva
- je menej hlboká ako prvá kríza a trvať môže jeden i viac rokov
- prejaví sa okolo 40. roku veku, keď sa u ľudí zvyšuje citlivosť a obavy (strata krásy, nespokojnosť so spoločenským postavením)
- odchodom detí z domova vzniká pocit osamelosti
- muži starnú pomalšie ako ženy, vzniká problém s neverou, muž si hľadá mladšiu a krajšiu partnerku

Tretia manželská vývojová kríza

- udeje sa v 50. až 60. rokoch manželstva
- odchodom do dôchodku vzniká pocit nepotrebnosti
- hormonálne zmeny, prichádza staroba
- nastáva citlivé obdobie, napätie, nervozita a ich prenášanie na partnera [9] .

3.2.3 Štatistiky rozvodovosti

V **Európe** zhruba platí, že čím viac na sever, tým sú názory na rodinu, výchovu i rozvod liberálnejšie. Vo *Švédsku* bol v roku 1987 prijatý nový zákon o rozvode. Podľa neho je automaticky rozvedené také manželstvo, kde obe strany s rozvodom súhlasia a nemajú deti do 16 rokov. Ak deti majú, súd rieši ich zverenie. Deti bývajú síce až v 80% zverené matkám, exmanželia sa však väčšinou starajú o deti ďalej spoločne. Partner, ktorý z rodiny odišiel sa teda stretáva s deťmi nielen cez víkend, ale za „bežnej prevádzky“. Rodič, ktorý nežije s deťmi, prispieva na ich výchovu. Ak tak nerobí, vypláca príspevok štát.

V *Rakúsku* bolo v roku 1992 podľa údajov Ústredného štatistického úradu rozvedených 16 296 manželstiev, v ktorých žilo 17 028 detí. Tieto deti sa po rozvode stretávajú so svojim biologickým otcom takto: 14% detí denne, 17% detí aspoň raz za týždeň, 21% detí aspoň raz mesačne, 12% detí aspoň raz za rok a 31% ešte zriedkavejšie alebo vôbec nie [10].

V porovnaní s ostatnými európskymi krajinami patrí Česká republika medzi krajiny s nadpriemernou intenzitou rozvodovosti. V súčasnosti majú najvyššiu rozvodovosť škandinávske krajiny Švédsko a Fínsko, a také Belgicko. Pre Švédsko je zároveň charakteristická najnižšia intenzita svadiieb a vysoký podiel detí rodiacich sa mimo manželstva. Toto chovanie je tu do určitej miery ovplyvnené systémom sociálnych podpor. Výrazne podpriemerná úroveň rozvodovosti existuje v krajinách so silnou náboženskou tradíciou (*Taliansko, Španielsko*, ale aj *Grécko, Poľsko*) a tiež v následníckych krajinách bývalej *Juhoslávie*. Existujú krajiny, kde legislatíva rozvod nepripúšťa ako sú *Írsko* a *Malta* [2] .

Vek snúbencov sa v **Českej republike** pohybuje medzi 20 – 24 rokmi. V posledných rokoch sa tento vek začína postupne posúvať k vyššiemu veku. V západoeurópskych štátoch je priemerný vek výrazne vyšší. Pohybuje sa okolo 27

rokov – s tým, že muži bývajú v priemere o 2 roky starší. Tiež vývoj uzavretia manželstva je, ako ukazuje nasledujúca tabuľka č.1 rozdielny.

Tabuľka č.1: Uzatváranie manželstva vo vybraných štátoch v rokoch 1960 – 1993. Počet svadiieb je uvedený na 1000 obyvateľov.

Štát	1960	1970	1980	1990	1993
SRN	9,4	7,4	6,3	6,5	5,6
Rakúsko	8,3	7,1	6,2	5,9	5,6
Maďarsko	8,9	9,3	7,5	6,4	5,2
Holandsko	7,8	9,5	6,4	6,4	5,8
Fínsko	7,4	8,8	6,1	5	4,9
ČR	7,7	9,2	7,6	8,8	6,4

V posledných rokoch zaznamenávame pokles uzatváraní manželstiev, a to nielen u nás. Znižuje sa i počet tzv. teenagerov a naopak rastie počet tzv. faktických manželstiev (spolužitie dvoch osôb rôzneho pohlavia bez právne uzatvoreného manželstva), ktoré sú v západoeurópskych a hlavne severských štátoch bežné. Reakciou na nové podmienky je i istá stagnácia rozvodovosti [11] .

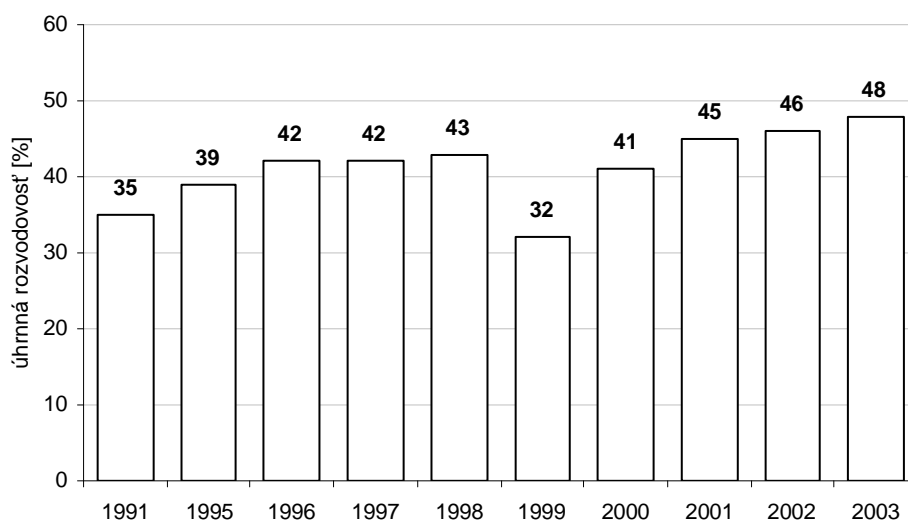
S nízkym vekom snúbencov súvisí aj vysoká rozvodovosť najmladších manželstiev, čo je spôsobené vysokým počtom skorých svadiieb, ktoré sú často uzatvárané z dôvodu tehotenstva partnerky – a to do 4 rokov po svadbe. Dôkazom toho je veľké percento prvých detí, ktoré sa rodia skôr než deväť mesiacov po svadbe (v Prahe dokonca viac ako polovica).

V roku 1960 bolo 34,7% rozvádžajúcich sa manželstiev kratších ako 5 rokov, v roku 1990 už takmer 40%. V porovnaní so západnou Európou patrí táto „mladá“ rozvodovosť medzi najvyššie. Naopak u „starších“ manželstvách (20 a viac rokov) je naša rozvodovosť v porovnaní so západným svetom pomerne nízka [11] .

Štatistické údaje nám hovoria, že najpočetnejšou vekovou kategóriou rozvádžajúcich sa predstavujú ženy od 20 do 29 rokov (48,5 %), muži od 30 do 39 rokov (46,1 %) [12] .

V roku 2003 dosiahol počet rozvodov svojho historického maxima: celkom bolo rozvedených 32,8 tisíc manželstiev. Úroveň rozvodovosti ako je patrné z grafu č.1 sa vyšplhala až na 48 % manželstiev končiacich rozvodom.

Graf č.1: Úhrnná rozvodovosť v ČR v rokoch 1991 – 2003*

**Úhrnná rozvodovosť udáva podiel manželstiev končiacich rozvodom [2] .*

Postupne tiež narástol podiel povolených rozvodov zo všetkých ukončených riadení. Zatiaľ čo v roku 1991 bolo kladne vybavených 77 % všetkých žiadostí o rozvod, v roku 2003 to bolo už o desať percent viac. Zamietnutých návrhov je iba zanedbateľná čiastka a ich počet i podiel sa znižuje. Stále menej často bolo výsledkom riadenia tiež uzmiernenie manželov – 10 % v roku 2003. Navrhovateľkami rozvodu sú zhruba z dvoch tretín ženy (66,4 % v roku 2003).

Úplne najvyššiu úroveň stále dosahuje rozvodovosť v treťom a štvrtom dokončenom roku trvania manželstva. Bezdetné manželstvá sa s najčastejšie rozpadajú už veľmi skoro od svadby (v prvom až treťom dokončenom roku trvania manželstva), zatiaľ čo manželstvá s deťmi až o niečo neskôr a ich vysoká intenzita rozvodovosti sa udržiava až do doby, než sa nepľnoleté deti stanú plnoletými alebo sa veku plnoletosti už blížia.

Zaznamenávajú sa i príčiny rozvratu manželstva na strane muža a ženy. Zhruba v polovici prípadov dominuje u obidvoch pohlaví „rozdielnosť pováh, názorov a záujmov“ [2] .

V Českej republike sa podľa prieskumov venuje svojim deťom počas pracovného dňa menej ako pol hodiny 25% otcov a 2% matiek, viac ako tri hodiny strávi s deťmi 6% mužov a 35% žien. Podľa Českého štatistického úradu bolo v roku 2001 po rozvode 28 943 detí zverených do starostlivosti matky. Otcom bolo zverených 2 098 detí. Spoločnú respektíve striedavú výchovu nariadili súdy v prípade 641 detí [10] .

A čo Slovensko? Od roku 1997 počet rozvodov každoročne stúpal. Tento trend sa zastavil v roku 2000. Oproti roku 1999 klesla štatistika rozvodov o vyše 400 prípadov, čo môžeme vidieť v tabuľke č.2. Rozvádzať sa chce dvojnásobne viac žien ako mužov. Najviac mužov sa rozvádza vo veku 30 až 34 rokov, a 25 až 29 ročné ženy. Stabilitou sa, naopak, vyznačujú manželstvá, ktoré partneri uzatvárajú vo veku 20 až 25 rokov. Manželstvo so 16 -ročnou partnerkou je zasa predpokladom, že sa skončí krachom.

Tabuľka č.2: Počet sobášov a rozvodov na Slovensku [9]

<u>rok</u>	<u>1994</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>
sobáše	28 155	27 489	27 484	27 955	27 494	27 340	25 903
rozvody	8 666	8 978	9 402	9 138	9 312	9 664	9 273

„Najčastejšími dôvodmi rozvodov sú rozdielne povahy manželov. Nezriedka si po čase jeden z manželov nájde iného partnera,“ rozoberá v rozhovore pre Národnú obrodu právnička JUDr. Viera Perutková. Podľa analýz rozdielnosť pováh je príčinou takmer polovice rozvodov. Najmä ženy však opúšťajú mužov aj kvôli problémom s alkoholom (vlani v 1 100 prípadoch), nevere (946 -krát) a nezáujmu o rodinu [9] .

4 *Vplyv rozvodu na dieťa*

V súčasnosti sa na území Českej republiky počíta približne s tridsiatimi tisícami rozvodov. To znamená, že ročne je ohrozených viac ako štyridsať tisíc detí rôznych vekových kategórií [8] .

Od narodenia si dieťa spája matku a vzápätí oboch rodičov s uspokojovaním svojich biologických a psychologických potrieb. V období rozpadu manželstva je uspokojovanie týchto potrieb ohrozené. Dieťa zažíva hlboké pocity **neistoty, úzkosti** i **frustrácie**, najmä ak rodič prestane ako rodič fungovať. Úzkosť znižuje pocit „niekam, k niekomu patriť“ [1] . Zákonitou reakciou dieťaťa na rozvod býva **pocit viny**. Je prekvapivé, ako často a intenzívne sa deti vo svojej fantázii zaoberajú vlastným podielom na tom, že sa ich rodičia už nemajú radi a rozvádzajú sa. V bezprostredných reakciách na rozpad manželstva môžeme nájsť celú škálu pocitov a stavov, ktoré môžeme označiť ako pocity úzkosti, **depresie, poruchy pozornosti, spánku, uzavretie sa do seba, odmietanie kontaktu s okolím** a iné [6].

Nízka miera sebaúcty pochádza tiež z pocitu hanby spojeného s rozvodom. Rozvod môže pre deti znamenať, že jeho rodina nieje tak dobrá ako rodina úplná a tak že ani samo dieťa nieje tak dobré ako ostatní.

Pre dieťa znamená rozvod bezpochyby veľký zlom v jeho doterajšom živote. Čo vidíme veľmi často je zlá **školská výkonnosť** dieťaťa. Dieťaťu sa zhorší prospech, i keď predtým prospievalo dobre, v škole nemalo sebamenšie problémy. V tejto chvíli je však vystavené trvalému stresu, je plné smútku, úzkosti a napätia. V dôsledku toho potom stráca koncentráciu v škole. Väčšinou rodičia nepremýšľajú o tom, že zhoršenie školského prospechu môže byť aj ich vinou, jednoducho dieťa trestajú. Spolu sa potom hádajú, kto zanedbal výchovu, ani jeden z nich nechce uznať svoju chybu.

Samozrejme sú odlišnosti v chovaní dievčat a chlapcov. Dievčatá sú spravidla spoločensky prispôsobivejšie a výchovných problémov býva u nich menej, viac sa uzatvárajú do seba, iba neradi dávajú najavo svoje pocity. U chlapcov nachádzame ťažkosti z nedostatku autority, ale i z nedostatku možnosti nájsť si imponujúci mužský vzor, uspokojiť svoje športové, technické, prírodné záujmy a pod. Chlapci sa často prejavujú agresívnym chovaním voči svojmu okoliu, lenže ľudia, ale predovšetkým učitelia, o príčinách takehoto počínania nepremýšľajú. Učiteľ „odmení“ žiaka zhoršenou kvalifikáciou.

Chlapcom i dievčatám hrozí, že by mohli zostať príliš dlho **citovo nezrelými**. Vo vzťahoch k druhému pohlaviu potom ľahšie upadajú do niektorých krajností, akou je napr. nadviazanie vzťahu bez rozmyslu a bez zábran, alebo naopak rozhodné odmietanie druhého pohlavia.

To čo bolo povedané, platí o deťoch, ktoré sa pred rozvratom rodiny a rozvodom rodičov prejavovali úplne normálne. Komplikovanejšia je situácia detí, ktoré už pred rozvodom rodičov trpeli niektorými poruchami psychického vývoja [7] .

Dôležitú úlohu hrajú tiež vzťahy k tzv. širšej rodine, dedkom, babičkám, strýcom, tetám a iným členom rodiny. Keď sa rodičia rozvedú, veľmi často sa tieto vzťahy pretrhávajú. Dieťa tak stratí zázemie, ktoré má najradšej a kde vždy nájde najväčší pocit bezpečia. To nieje pre dieťa neho prínosné upierať mu veci, na ktorých najviac lipne. Mali by sme ale prihliadať aj k tomu, že v niektorých prípadoch nemusia mať prarodičia na dieťa dobrý vplyv. Mám na mysli napríklad situácie, keď prarodičia začnú pred dieťaťom ohovárať a haniť druhého rodiča. Obzvlášť malé deti dobre nerozumejú tomu, čo sa u nich v rodine stalo, a preto ani nechápu chovanie babičky či dedka.

Veľký podiel detí, asi tak štyri z piatich, chová nádej, že sa ich rodičia znovu zblížia. Rozvodom sa totiž dá do pohybu celý rad nevítaných zmien, ktoré sú prekážkou pre šťastie dieťaťa – väčšinou otec sa odsťahuje z domu, matka stále nemá čas, pretože musí viacej pracovať (peňazí je vždy málo), rodina sa presťahuje z domu a z prostredia, ktoré bolo dieťaťu známe, do menšieho bytu, rodičia na seba kričia a hádajú sa ešte viac než predtým.

V záujme dieťaťa by rodičia nemali po rozvode pripustiť nepriateľstvo medzi sebou. Mali by spraviť všetko pre to, aby nepriateľstvo nepokračovalo. Často počujeme od rodičov vetu, že im ide iba o dobro dieťaťa. Je samozrejmé, že i pre nich znamená rozvod veľký zlom v živote, mnohokrát toho druhého nechcú už vidieť. Svojim nepriateľstvom dieťaťu ešte viac ubližujú, pretože ono si nechce vyberať jedného rodiča, matku alebo otca, ono chce a potrebuje mať oboch.

Čo na dieťa pôsobí najhlbšie, aj keď sa o tom väčšinou nehovorí, je šokujúce vedomie, že láska netrvá večne. Rodičia tu okolo dieťaťa niesu navždy. Jedna z najdôležitejších istôt, s ktorou deti počítajú, je stála prítomnosť a ochrana ich rodičov. Rozvod im túto istotu vezme. A zanecháva oprávnenie k nedôvere v stálosť lásky.

Rodičia po rozvodu mávajú veľký sklon zamieňať citové potreby dieťaťa za materiálne. Zahrňujú ich potom drahými hračkami, drahým oblečením a pod [8] .

V rodičovských predstavách sa udržuje myšlienka, že dieťa bude mať viac rado toho, ktorý mu toho viac kúpi. Pre pocity dieťaťa bude teda merítkom materiálne zabezpečenie. Darčeka nemôžeme rozhodne zavrhnúť, ale musia byť myslené úprimne. Je treba upozorniť ešte na jedno nebezpečie. Ak dávame dieťaťu neustále niečo, darčeka sa pre neho stanú samozrejmosťou a prestane si ich vážiť. Ak chceme potom ďalej udržať jeho priazeň, musíme darčeka kupovať viac a keď tak hodnotnejšie. Dieťa na takúto podplácanie pristúpi, dostane všetko, o čo si povie, ale rovnako mu to nikdy nemôže vynahradiť rodičovskú lásku a starostlivosť, ktorú potrebuje mnohokrát viac. Keď sa pozrieme okolo seba, mnohí rodičia bývajú v tomto „slepí“. Chcú dieťa získať, nech to stojí čokoľvek.

Dost' časté sú rovnako prípady, keď zvlášť rozvedené matky sa aj prepiato zameriavajú na dieťa a zahrňujú ho **prehnanou starostlivosťou a obetavosťou** [8] .

Tento postoj rozhodne nieje dobrý. Matky (otcovia len výnimočne) si dieťa privlastňujú, zväzujú ho svojou prehnanou láskou a starostlivosťou. Jedenkrát by sa však dieťa od matky odpútať malo, začať samostatne žiť a pracovať, naväzovať nové priateľské a milenecké vzťahy, preto je treba , aby sa dieťa postupne osamostatňovalo. Matka mu tu pomyselnú cestičku životom nemôže šľapať stále.

Možno zásadným problémom pri rozvode je otázka styku dieťaťa s rozvedeným otcom a rozvedenou matkou. V dnešnej dobe je dieťa vo väčšine prípadov smerované do opateru matky a otcovi sú stanovené tzv. návštevy. Iba veľmi ojedinele to dopadne opačne. Najlepšie je, keď sa rodičia spolu dohovoria na časovom rozsahu a forme styku. Súd v tomto prípade nemusí nijako zasahovať, dieťa, ale aj rodičia, sú ušetrení ďalšieho **stresu a napätia**. Sem patrí tzv. *striedavá opatera*, kde je dohovor medzi dvoma dospelými základnou podmienkou. Dieťaťu je zachované všetko, okrem spoločnej domácnosti rodičov. Druhá forma styku, ktorá je podľa psychológov pre deti výhodná, je *prevažujúca opatera jedného z rodičov* kombinovaná s opakujúcim sa ďalším pobytom dieťaťa u druhého z rozvedených manželov.

Psychologická poučka hovorí, že dieťa príme dva rôzne svety, dve rôzne prostredia (a zvykne si v nich žiť celkom bez väčších problémov), ale iba vtedy pokiaľ sa mu nepriateľsky nemiešajú [8] .

Výskum zo Spojených štátov zaoberajúci sa pozorovaním porozvodových detí ukázal, že:

- čím komplikovanejšie a dramatickejšie sa manželstvo rozpadá a čím dlhšie dramatické situácie pretrvávajú (vrátane súdnych sporov), tým väčší je negatívny dopad na psychiku detí;
- čím dlhšie a obtiažnejšie sa rodičia vyrovnávajú s rozvodovou prehrou, tým väčšie problémy majú ich deti;
- a čím skôr začnú kontakty s tzv. „dial’kovým“ rodičom prebiehať bezkonfliktne na základe vzájomnej dohody, tým lepšie sa deti vyrovnávajú s rozpadom manželstva svojich rodičov [6] .

Odborníci radia rodičom, aby deťom zdôraznili, že rozvod je záležitosťou medzi maminkou a tatíčkom, teda záležitosťou dospelých, a že s deťmi sa nikto nerozvádza a že sú stále milované.

4.1 Komu zveriť dieťa po rozvode

Kto sa má o deti po rozvode starať? Kto je na túto úlohu lepšie vybavený?

Po rozvode sa väčšinou znižuje podiel druhého rodiča na výchove dieťaťa. Uznávaný psychológ Zdeněk Matějček pritom už v osemdesiatych rokoch napísal, že dieťa by malo byť s rodičom, ktorému nebolo zverené, viackrát do roka po dobu minimálne troch týždňov.

V porozvodovej výchove a opatere o deti by mal pokračovať hlavne ten, ktorého súbor pozitívnych vlastností je kompletnejší, výraznejší a pohotovejšie sa prejavujúci, stručne povedané ten, kto má **lepšiu, zrelšiu osobnosť**. Nemusí to byť práve matka, ako by sa nám často chcelo veriť. Ak zistíme, že lepšia osobnosť a výchovné predpoklady má otec detí, potom mu kľudne odpusťme, že nevie zašívvať, že pranie prádla bude zo začiatku neefektívne a že bude mať dočasné problémy. Ide tu o viac [11] .

V spoločnosti stále prevláda presvedčenie, že matka sa dokáže o dieťa lepšie postarať ako otec a pri rozvodoch sú deti takmer vždy prisúdené matkám. Robíme tak z dôvodu tradície a tiež z dôvodu, aby sme vyhovelí požiadavkám síce

ľahko formulovaného, pojmovo ťažko uchopiteľného, ale cez to zreteľne operujúceho faktoru „biologických dôvodov“ [11] .

Stáva sa však, že matky viac alebo menej skryto štvú deti proti otcovi. Niekedy začnú deti otca pod vplyvom manipulácií odmietať.

4.1.1 Opatera matky

Psychologické poškodenia detí vyrastajúcich v rodinách s výhradnou opaterou matky môžu získavať rôzne formy: neistotu z hľadiska sexuálnej role, obmedzenie schopnosti vytvárať intímne vzťahy, depresiu, úzkosť, nedostatočné sebaovládanie, nízku mieru sebaúcty, nízke sebahodnotenie.

Dieťaťu vyrastajúcemu bez otca chýba dôležitý vzor mužskosti, ktorý je zvlášť pre starších chlapcov dôležitý k regulácii ich správania. Trpia však spravidla aj **nedostatkom authority** a poriadku, ktoré otec za normálnych okolností stelesňuje. Dieťa, ktorému chýba hlavne otcovská autorita, býva často nesociálne a **agresívne** voči dospelým i deťom. Matka musí sama niest' celú hospodársku a výchovnú starostlivosť o rodinu, je spravidla tak zamestnaná, že jej pre dieťa nezostáva veľa času a že ochabuje aj jej záujem o neho. Dieťa potom býva prevažnú časť dňa odkázané na seba, a ak nie je o neho postarané inak, ľahko sa začína túlať, má viac príležitostí k **priestupkom**.

Mladiství muži vyrastajúci bez otcov bývajú poznamenaní zvýšenou útočnosťou v konfliktných situáciách, násilníckou kriminalitou, skorším nástupom sexuálnych záujmov, útočnejšou sexualitou, zníženou otcovskou zodpovednosťou. Taktiež *mladistvé ženy* prejavujú skorší sexuálny záujem, vo svojej sexualite sú výbojnejšie, ale podceňujú hlbšie a trvalejšie väzby, dokonca ani svoje materstvo neviažu na nutnú prítomnosť (biologických) otcov.

4.1.2 Opatera otca

Rovnako ako v rodine s matkou samoživiteľkou i v rodine s výhradní opaterou otca si väčšina detí myslí, že situácia pred rozvodom bola jednoznačne lepšia a ešte viac ich dúfa, že sa rodičia dajú opäť dohromady. Pokiaľ zrovnáme niektoré charakteristiky dieťaťa vo výhradnej opatere otca a vo výhradnej starostlivosti matky (miera smútku, depresie, úzkosti, sebaúcta, zrelosť vzhľadom k veku, nezávislosť, poruchy chovania, psychosomatické problémy, vzťah dieťaťa k vrstovníkom,

učiteľom, rodičom, s ktorým žije, pranie po uzmiernenie rodičov, túžba po úplnej rodine), zistíme, že **psychický stav** detí žijúcich s otcom je v priemere **zrovnateľný** s psychickým stavom detí žijúcich iba s matkou.

4.1.3 Opatera rodič a dieťa rovnakého pohlavia

Zhoda pohlavia u rodiča a dieťaťa vo výhradnej opatere vedie ku **kamarátskym vzťahom**. Deti vo výhradnej starostlivosti rodiča rovnakého pohlavia – v porovnaní s deťmi vo výhradnej opatere rodiča opačného pohlavia – bývajú zrelšie, viac spoločenské, viac spolupracujúce a samostatnejšie. Sú menej úzkostlivé, menej náročné a majú viac sebaúcty. Sú tiež viac spokojné s tým, ako bývajú a žijú. Inými slovami povedané, tieto deti sú viac vyrovnané so sebou a so svetom.

4.1.4 Spoločná opatera

“Spoločná starostlivosť podľa zákona“ znamená, že obaja rodičia sú **oprávnený** robiť **rozhodnutia** v dôležitých záležitostiach, ktoré sa týkajú ich detí, ako je liečenie, vzdelávanie a účasť na náboženských aktivitách. V niektorých prípadoch si rodičia svoju autoritu rozdelia, takže si každý ponechá právo činiť rozhodnutia iba v niektorej oblasti. Obidvaja rodičia majú tiež právnu zodpovednosť za aktivity svojich detí [13] .

4.2 Ako deti smútia

Na správu o rozvode alebo o odsťahovaní rodiča, kde dieťa stráca kontakt s rodičom, ktorý odišiel, môžu deti reagovať podobným spôsobom ako na úmrtie blízkej osoby alebo na inú silne traumatizujúcu udalosť a prechádzajú niekoľkými adaptačnými fázami.

V **prvej fáze** sa zapojujú obranné mechanizmy, ktoré tlmia psychickú bolesť a zraňujúce emócie (bolesť, strach, zlosť), nemôžu napríklad uveriť, že je to pravda, predstierajú, že na tom nezáleží (aj tak by sa rozviedli, aj tak sa mi neľúbil), alebo obviňujú rodičov (keby za niečo stál, tak by zostal), niekedy obviňujú samy seba (keby

som toľko nehneval, tak by maminka neodišla). Niekedy sa snažia nájsť menej bolestivé témy, na ktoré prenesú nepríjemné pocity zo straty (mne to nevadí, ale tatovi to spôsobuje bolesť, čo tomu povedia kamaráti, ako to poviem v škole). Vždy chovajú nadeje, že sa rodičia k sebe vrátia, a to väčšinou i v situáciách, keď rozvodu predchádzal intenzívny rodičovský konflikt. V tejto fázy môže dôjsť k nesprávnej interpretácii rodičov alebo príbuzných, poprípade všetkých, kto sa v rozvodovej situácii angažujú, ktorí dochádzajú k názoru, že dieťa žiadny problém nemá (pokiaľ jej bagatelizuje alebo o ňom nehovorí), alebo že mu druhý rodič nechýba.

V **druhej fázy** môžu deti pociťovať veľkú zlosť. Je to prirodzená reakcia na niekoho alebo niečo, čo dieťaťu pôsobí bolesť, a pokiaľ deťom nieje umožnené zlosť vyjadriť (v krajnom prípade za ich prejavy môžu byť trestané), tak ju v danej chvíli potlačia, ale objaví sa v podobe rôznych úzkostných prejavov alebo neadekvátneho chovania.

V **tretej fázy** sa s novou situáciou vyrovnávajú, hľadajú nové istoty a zvykajú si na nové usporiadanie. Neznamená to, že s rozvodom súhlasia a že sa vzdávajú myšlienky na možné obnovenie súžitia rodičov. Otvára sa im však predtým beznádejný výhľad do budúcnosti. K vyrovnaniu významne napomáha, pokiaľ je dieťa vopred pripravené na to, čo ho čaká, čo, kedy a ako bude s ním a s rodičmi, a keď má svoj pravidelný rád.

Reakcie detí sú rozdielne podľa veku a pohlavia dieťaťa i pohlavia rodiča, ktorý odišiel, podľa povahy dieťaťa, jeho schopnosti sa prispôbovať zmenám, podľa toho, či malo psychické obtiaže už pred rozvodom atď. Ako najdôležitejší faktor je však popisovaný charakter predrozvodového súžitia rodičov. V rodinách, kde predchádzali dlhodobé konflikty a násilie, tam je dopad týchto konfliktov závažnejší ako dopad samotného rozvodu.

U detí sa najčastejšie objavuje ľútosť, obavy, zlosť alebo vnútorný chaos. Navonok sa deti prejavujú zvýšenou plačlivosťou, negativizmom, neposlúchaním alebo zhoršením školského prospechu v dôsledku neschopnosti sa sústrediť. Čím výraznejší má pre dieťa rozvodová situácia charakter psychického traumatu, teda ak presiahne možnosti jeho organizmu ju zvládnuť a ak nie je toto trauma adekvátne ošetrované, tým problematickejšie zareaguje a tým viac sa stáva náchylnejšie napr. k depresiám v detskom i dospelom veku.

Všetky z vyššie popísaných obtiaží dieťaťa vychádzajú prevážne z neúnosného zaťaženia dieťaťa napätím, zmenami a neistotami v rozvodovej situácii alebo z vtiahnutí do rodičovského konfliktu. Tieto obtiaže často bývajú jedným z rodičov nesprávne pripočítané negatívnemu vplyvu výchovy alebo chovaniu druhého rodiča a bývajú nesprávne interpretované ako dôkaz nevhodnosti týchto návštev. Patrí k nim pomočovanie, nočné mory alebo zhoršená koncentrácia, zmeny v chovaní dieťaťa po návratu z víkendovej návštevy.

Ak neodznajú akútne a výrazné prejavy psychických problémov do niekoľkých týždňov, je potrebná konzultácia s detským psychológom alebo psychiatrom, poprípade psychoterapia. Úplná stabilizácia však trvá mesiace až roky, smútok nad rozvodom potom môžu deti pociťovať až do dospelosti. Pozornosť zaslúži, obzvlášť ak došlo k prerušeniu kontaktu s druhým rodičom alebo súčasne k ďalším významným zmenám v živote dieťaťa [14] .

4.3 Prežívanie rozvodovej situácie detí v rôznom veku

Dieťa prechádza v priebehu svojho života rôznymi štádiami vývoja, ktoré ho menia a zdokonaľujú jeho správanie, morálku, intelektuálne hodnoty, alebo ho deformujú.

- **Deti do 2 let**

Formuje sa špecifický citový vzťah k matke a u viac ako 50 % detí sa vytvára tiež citový vzťah k prítomnému a primerane angažovanému otcovi. Kojenci rozvod nechápu, ale spoľahlivo reagujú na zmeny nálady a energetické hladiny rodičov. Batolata vnímajú, že sa jeden rodič odsťahoval, ale nevedia prečo. Deti potrebujú vidieť druhého rodiča kratšiu dobu, ale často. Tiež potrebujú stálosť prostredia, dôsledné opakovanie rovnakých rituálov, čo najviac vecí a situácií, na ktoré boli zvyklé (hračky, nábytok).

Varovné signály: zvýšená plačlivosť, podráždenosť, obtiaže s jedlom či nadmerné pohlíkavanie u kojencov, obtiaže so spánkom, regresia vo vývoji.

- **2–4 roky**

Dieťa vrástá do svojej rodiny a vytvára si vedomie rodinnej spolunáležitosti.

Formuje sa u neho vedomie samostatného „já“, a k tomu dieťa potrebuje vzťah nielen s matkou, ale i s otcom. Okolo troch rokov sa chovanie k rodičom diferencuje. Dieťa nechápe, čo je rozvod, ale dobre vníma, že jeden rodič je menej zapojený alebo zmizol, môže mať predstavu, že to zavinilo ono, potrebuje vidieť rodiča, s ktorým nežije, častejšie. Potrebuje dôslednosť v starostlivosti s čo najmenším počtom zmien.

Varovné signály: regresia – strata už naučených dovedností, cmúľanie prstov, pomočovanie, problémy so spánkom, nočné mory, strach z opustenia, podráždenosť alebo zlosť, plačlivosť alebo záchvaty zlosti, hostilita k jednému alebo obovom rodičom.

- **4–6 roky**

Mnohé je spoločné s predchádzajúcim obdobím, do popredia môžu vystúpiť rôzne úzkostné fantázie, pocity zodpovednosti či viny za odchod rodiča, pocity, že samy zaslúžia trest. Z náhlej neprítomnosti jedného rodiča môžu prežívať pocity zúfalstva. V ich správaní sa môžu objaviť tendencie k provokovaniu, bitkám s deťmi, plačlivosť alebo záchvaty zlosti, náchylnosť k úrazom.

Varovné signály: podobné ako u predchádzajúceho či nasledujúceho obdobia.

- **Mladší školský vek**

Medzi šiestimi a ôsmimi rokmi potrebuje dieťa tráviť čas s každým rodičom zvlášť. Tým sa zaistuje, že ho majú oba stále radi, a tým mu rodičia zároveň umožňujú pochopiť a vyrovnať sa s faktom, že sa k sebe nevrátia. Môže sa začať pýtať, kto je zodpovedný. Prežíva pocit straty, podvedenie, cíti sa odmietnutý rodičom, ktorý odchádza, má pocity viny, môže sa snažiť dať rodičov znovu dohromady, obáva sa budúcnosti (kto ho bude vyzdvihovať a dávať zo školy, kto mu bude pomáhať s úlohami). Jeho nespokojnosť môže mať podobu smútku, hnevu, zlosti, agresie, môže ignorovať školu a priateľov alebo mať konflikty v kolektíve.

Varovné signály: napríklad: bolesti hlavy, brucha, zvracanie, nespavosť, špatné usínanie.

- **Stredný školský vek**

Deti vo veku zhruba deväť až dvanásť rokov chápu rozvod, ale neakceptujú ho.

Začínajú ich baviť aktivity bez rodičov, záujmy, krúžky, kamaráti sa dostávajú do popredia – môžu odmietnuť tráviť čas s rodičmi. Môžu sa tiež strátiť jedného z rodičov, viac potrebujú hľadať a označiť vinníka, čo neznamena nutne odmietnutie jedného z rodičov, ale skôr veku odpovedajúcu reakciu. Prežívajú stratu ilúzií, hnev, cítia sa, ako keď rodič neopúšťa druhého, ale ich samotné. Využívajú toho, že rodičia majú menej energie, snažia sa získať nad rodičmi kontrolu, manipulovať s nimi. Môžu cítiť povinnosť starať sa alebo podporovať citovo nevyrovnaného rodiča na úkor svojich vlastných zdrojov rovnováhy a energie (obrátenie úloh). Mávajú pocit, že musia byť čo najskôr dospelý, pocit, že nebudú schopný dlhodobého vzťahu. Môžu sa obracať k extrémnym aktivitám a riskantnému chovaniu.

- **Období puberty**

Vo veku 12–15 rokov môžu deti obviňovať jedného alebo oboch rodičov za rozvod. Môžu sa chovať ovládane, presadzovať svoju vôľu, požadovať, aby zostali u jedného, alebo sa presťahovali k druhému rodičovi. Potrebujú stále dôslednú podporu rodičov, ale odmietajú s nimi tráviť rovnaké množstvo času ako skôr. Problémy sa prejavujú náladovosťou, depresiou, predvádzaním sa, zhoršeným prospechom i chovaním v škole, tiahnutím k alkoholu, drogám, sexuálnym aktivitám alebo trvale opozičnému chovaniu. Ak vidí rodičovský konflikt a ich vzájomné napádanie, strácajú rešpekt k autorite rodičov a prenesene ku všetkým autoritám, podľa ich vzoru prekračujú hranice, robia si, čo chcú, rýchla dezilúzia.

- **Staršia adolescencia**

Medzi pätnástym a osemnástym rokom sa dospievajúce deti obracajú k vlastnému životu, nezávislosti, záujmovým aktivitám, k problémom rodičov prejavujú malú toleranciu. Potrebujú opateru a podporu, ale starosti rodičov ich znechucujú a unavujú. Potrebujú hovoriť o tom, čo cítia a prežívajú oni samy, a nie rodičia. Sú radi, keď sú rodičia spokojní a šťastní, z prítomnosti nového partnera rodičov; majú ale zmiešané pocity – pokiaľ by ho priali vrelo, môžu to cítiť ako zradu a neloajalitu k druhému rodičovi. Známkou problémov sú problémy s chovaním a učením, úteky z domova, problémy so zákonom. To isté platí čiastočne aj pre predchádzajúcu vekovú kategóriu [15].

4.4 Dieťa z rozvedenej rodiny v školskom prostredí

Škola je prostredie, kde sa zvlášť výrazne začínajú prejavovať sociálne vlastnosti dieťaťa. Tu sa dieťa učí základným povinnostiam, vzťahu k spolužiakom i učiteľom. Dieťa sa dostáva do situácie, keď samo, bez rodičov, je postavené do sveta práce a povinností, keď stojí pred nutnosťou obstať v školskom kolektíve a docieľiť úspechy. Akú pozíciu si dieťa v danom veku vybuduje, taký bude do istej miery ďalší vývin jeho sebavedomia a spôsob komunikácie v neskoršom období.

4.4.1 Výskumy

- Balharová a Šporcová (2002) skúmali význam role otca pri utváraní sociálnych vlastností dieťaťa. Na hodnotenie socializácie dieťaťa použili dotazník, ktorý vyplňovali učitelia 2 707 osemročných žiakov. Zistili, že neprítomnosť otca či nedostatok citovej opory matke sa odrazil v horšom sociálnom správaní detí. Výraznejšie odchýlky v sociálnom správaní boli u detí bez otcov. Z toho vyplýva, že reálna prítomnosť otca v rodine, aj keď neposkytoval citovú oporu matke, sa javila prospešnejšia než jeho úplná absencia. Potvrdil sa zvláštny význam podpory otca a pocitu bezpečia pre matku a tým aj pre dieťa už v období tehotenského a popôrodného.
- Vojtěch Trnka skúmal 100 detí z rozvedených manželstiev a kontrolnú skupinu 100 detí z úplných rodín. Pri hodnotení kolektívom triedy sa javili deti z rozvedených manželstiev ako neobľúbené, samotárske, bojazlivé, nedisciplinované, hašterivé. Autor prisudzuje tieto vlastnosti strate autority a pocitom menejcennosti. Pocity menejcennosti vyplývajú z nízkej miery sebaúcty a z nízkeho sebahodnotenia dieťaťa.
- Metódou vzájomného hodnotenia detí celým kolektívom využil Trnka [16] pri skúmaní detí z rozvedených a normálnych rodín. Žiakom bolo položených desať základných otázok, ktorými mali hodnotiť svojich spolužiakov, a to trikrát kladne a sedemkrát záporne. Výsledky týchto testov sú v prílohe č.3 a v prílohe č.4. V otázkach pre kladné vlastnosti je celkový rozdiel medzi deťmi štatisticky

bezvýznamný (239 : 292) , zatiaľ, čo veľmi významný je rozdiel v zápornom hodnotení. Súhrnný počet hlasov bol u rozvedených detí 1086, u kontrolnej skupiny 473 . To znamená, že deti z rozvedených manželstiev sú v priemere horšie hodnotené spolužiakmi, ako deti z normálnych rodín.

- Pri jednom rozsiahlejšom výskume (Matějček a Dytrych, 1994) bolo potvrdené, že deti z neúplných rodín boli hodnotené učiteľmi a svojimi matkami ako menej ctižiadostivé, menej svedomité, viac citlivé až precitlivené, viac dráždivé a nervózne, šlo o deti s neurotickými symptómami. Uvedené príznaky síce môžu vymiznúť úpravou rodinných pomerov, ale tiež môžu prerásť do detských psychických porúch.
- Výskum Antonína Borovku na Základnej deväťročnej škole vo Velkém Šenově (do ktorej dochádzajú deti z detského domova v Lipovej, a deti z priľahlých obcí z Vilémova, Lipové, Janovky a Císařského u Šluknova), ukázal, že zázemie rodiny, či už riadne fungujúcej, alebo narušenej, sa zásadným spôsobom premieta do chovania žiakov. V 34 prípadoch rozvodov bolo vo všetkých 34 prípadoch dieťa zverené do opatery matky, ako je uvedené v prílohe č.5 [12]. Autor výskumu sa tu zameral na triedu VIII.A, nakoľko bol upozornený, že je to nezvládnuteľná trieda, tu sa zase ukázalo, že sa jedná o triedu s množstvom detí s poruchou rodiny.
- Iné zahraničné práce tvrdia, že chlapci vychovávaní v rodinách bez otca od útleho detstva sa javia pri testovaní inteligencie ako menej nadaní, než chlapci vyrastajúci s otcom. Väčšina autorov sa však zhoduje v tom, že nie je rozdiel medzi inteligenciou detí z úplných a neúplných rodín.

Na túto tému urobili v posledných rokoch zaujímavé výskumy psychológovia vo Veľkej Británii a Spojených štátoch. Zhodne tvrdia, že rozvod sám o sebe má na poruchy správania a školského prospechu u chlapcov zanedbateľný vplyv. U dievčat je síce vplyv samotného rozvodu zrejmý, ale veľmi malý.

Podstatný vplyv na tieto poruchy má všetko, čo sa v rodine deje pred rozvodom. Zaujímavé je, že vo väčšine iných výskumov autori uvádzajú, že rozvod alebo rozpad rodiny má významnejší vplyv na chlapcov ako na dievčatá.

4.4.2 *Nepriaznivé dôsledky rozvodu*

Sebaúcta je vysoká, ak rodičia majú k deťom vreľý a milujúci vzťah, venujú im chápaciu a pozitívnu pozornosť. Dieťaťu, ktorého rodičia prechádzajú napr. rozvodom, sa takejto pozornosti nie vždy dostáva. Dieťa má potom sklon chápať zlyhanie rodičov ako vlastné zlyhanie a trpí pocitom viny. Nízka miera sebaúcty môže prameniť z pocitu hanby. Dieťa má pocit, že jeho rodina nie je taká dobrá ako rodina úplná, takže ani ono samo nie je také dobré ako ostatné deti. Dieťa má potom aj v škole **pocit odlišnosti** a len málo ho upokojí, že aj iní jeho vrstovníci pochádzajú z neúplných rodín. Z toho môže vyplývať **neistota** dieťaťa v nadväzovaní kontaktov, **bojazlivosť**, stiahnutie sa do seba a následná **neobľúbenosť**.

J.S. Wallerstein uvádza medzi inými následovné reakcie detí na rozvod alebo rozchod rodičov. U detí od 6 do 11 rokov to je **zhoršenie školských výkonov**, prudký **hnev** - zlosť a u chlapcov poruchy správania - **agresia**. U detí od 12 do 18 rokov : delikvencia, školské zlyhanie, **užívanie drog**, **sexuálna promiskuita**. Často sa stáva, že deti, ktoré sa trápia, zameriavajú svoje problémy navonok, a to vo forme porúch správania. Ak sa dieťa zle cíti má sklon zle sa správať, hlavne, ak cíti, že rodičia nad ním nemajú plnú kontrolu. K najčastejším poruchám správania v školskom prostredí patrí záškoláctvo, **krádeže**, šikanovanie, **toxikománia**, **delikvencia a kriminalita**.

Dieťa z neúplnej rodiny sa takýmto správaním môže snažiť pritiahnúť na seba pozornosť rodičov, je to vlastne volanie o pomoc, signál, že sa s ním niečo deje. Poruchy správania môžu vzniknúť pod vplyvom straty autority, ktorú v rodine obyčajne predstavuje otec. Vreľý, angažovaný, starostlivý otec je prevenciou proti antisociálnemu správaniu, zatiaľ čo otec neplniaci rodičovské funkcie pravdepodobnosť delikvencie zvyšuje. Dieťa sa môže snažiť upozorniť na seba rodičov, ktorí ho zanedbávajú. Jeden rodič oň stratil záujem a druhý je príliš zamestnaný ekonomickým zabezpečením rodiny. Takto môže tiež prejavovať svoj hnev, zlosť a sklamanie z rodičov.

Výskumy ukázali, že **problémy chlapcov** bývajú vážnejšie a trvajú dlhšie ako dievčat. Nedostatok otcovskej autority, nepresne alebo nedostatočne vymedzené výchovné hranice a neuspokojený pocit bezpečia znamenajú ústup v rodičovskej roli, dieťa sa v takom prípade môže stať "silnejšie" než rodič. „Ak sa dieťa cíti ako

všemocný pán a rodičov môže ovládať, stráca možnosť cítiť sa u nich v bezpečí a cítiť si ich. Deti, ktoré tyranizujú svoje okolie, nebudú v živote šťastné. Samy ešte netušia, že nikdy nedosiahnu slobodu, pokiaľ budú závislé na moci " .

Tyranizovanie sa môže preniesť aj do školských podmienok, a to vo forme **šikanovania**. Ide o agresiu, ktorej sa dopúšťa dieťa alebo skupina detí voči dieťaťu alebo skupine detí viac -menej bezbranných, či už pre fyzickú alebo inú slabosť. Ako uvádza Kolář väčšina agresorov prejavovala známky citovej deprivácie a u svojich rodičov sa stretávali s agresiou. Dieťa z neúplnej rodiny sa môže stať nielen šikanujúcim ale aj šikanovaným. U typických "obetí" bol častý výskyt ochranárskej matky a absencia mužskej identifikačnej postavy, prípadne rôzne varianty patologickej rodiny.

Záškoláctvo je porucha správania, ktorá spočíva v úniku od školských povinností. Môže byť dôsledkom nedostatočnej adaptácie žiaka na školské prostredie alebo porúch v rodinnom prostredí. Úzko súvisí s kriminalitou a patologickými závislosťami.

Možné školské zlyhanie majú príčinu aj inde. Môže to byť reakcia detí na rozchod rodičov. Deti sú nešťastné, menej sa v škole snažia, majú ťažkosti so sústredením sa na vyučovaní (sú duchom neprítomné, zasnívané). Doma majú sťažené podmienky na prípravu na vyučovanie, rodičia sa im menej venujú a pod. Z uvedeného vyplýva, že dieťa z neúplnej rodiny sa môže stať za určitých okolností tzv. problémovým žiakom (aj keď sa ním stať nemusí a väčšinou ani nestáva).

Je dôležité, aby učiteľ poznal rodinné zázemie žiaka a mohol pochopiť príčiny nevhodného správania sa alebo neprospievania a poskytnúť žiakovi adekvátnu pomoc v spolupráci so školským psychológom, sociálnym pedagógom a samozrejme rodinou samotného dieťaťa.

4.4.3 *Priaznivé vplyvy rozvodu*

Doteraz sme hovorili len o nepriaznivých dôsledkoch neúplnej rodiny pre dieťa. Tieto môžu byť naopak aj priaznivé. Psychológovia sú presvedčení, že deti sa celkovo lepšie vyvíjajú v dobre fungujúcej rodine s jedným rodičom ako vo vysoko konfliktnnej rodine pôvodnej. Takže dieťa môže po rozchode rodičov dosahovať

naopak lepšie výsledky v škole ako predtým, **keď žilo v napätí a neistote**. V niektorých prípadoch vedie výchova samotnou matkou k rýchlejšiemu dospievaniu dieťaťa a k úspešnejšiemu spoločenskému zaradeniu.

Mladý človek, ktorý musel prekonávať určité prekážky, bude **iniciatívnejší, cieľavedomejší, istejší vo svojom vystupovaní, samostatnejší**, ako iný, ktorý vyrástol v dokonalom pohodlí a hmotnom i citovom blahobyte.

5 Praktická časť

5.1 Cieľ práce

Cieľom mojej práce bolo spracovať poznatky ohľadne rozvodu. Ale predovšetkým zistiť ako vplýva rozvod na dieťa (žiaka), hlavne čo sa týka otázky jeho školského prospechu.

Získané výsledky, ku ktorým sa dopracujem v závere, sa pokúsim porovnať s teóriou.

5.2 Popis metódy

Metódu, ktorú som si vybrala v záverečnej práci pre získavanie faktov bol dotazník.

Dotazník je veľmi rozšírenou technikou pedagogického výskumu. Patrí medzi metódy vyšetrovacie (exploratívne), nepriame [17] . Obsahuje súbor vytlačených otázok. Jeho cieľom je prehľadná orientácia k danej téme, ujasnenie základných faktov.

Dotazníkom získavame údaje od veľkého počtu respondentov. Preto je používanie dotazníku považované za veľmi ekonomický a efektívny výskumný nástroj. Dotazník má mať premyslenú štruktúru [17] . Jeho tvorba vyžaduje istú premyslenosť a precíznosť a bezpochyby aj grafickú úpravu.

Použitý dotazník je priložený v prílohe č.1, obsahuje 30 otázok. Boli používané zavreté otázky, ktoré vyžadovali jednoznačnú odpoveď (ako napríklad otázky číslo 1,2,...), ale tiež otvorené otázky, pri ktorých sa mohli respondenti hlbšie zamyslieť nad problémom (napríklad u otázok číslo 24, 30,...) .

5.3 Charakteristika respondentov

Dotazovaných respondentov bolo celkovo desať, z toho päť žien (A,B,C,D,E) a päť mužov (F,G,H,I,J). Ich vek sa pohyboval od 19 do 31 rokov. Respondenti D, F, H boli zo Slovenskej republiky, ostatný z Českej republiky.

5.4 Analýza výsledkov

U týchto respondentov sa rodičia **rozviedli**, keď im bolo 6-21 rokov. To by potvrdzovalo štatistiku, že u “starších“ manželstiev (20 a viac rokov) je rozvodovosť nízka. **Konfliktné obdobie trvalo** od ½ roka do 5 rokov. Respondenti si neboli istý či ich rodičia navštívili poradňu respektíve len typovali, ako by sa rodičia zachovali. Ako **najt’ážší** bol označený odchod (strata) rodiča – otca.

Čo sa týka **vzdelania** 12 **rodičov** navštevovalo učilište a 7 rodičov mali maturitu a jeden z toho vysokú školu.

Všetci respondenti tzn. 100 % sa vyjadrilo, že:

- sa jednalo o **prvý matkin rozvod**, v dvoch prípadoch sa otec opäť oženil;
- v tej dobe mali hodne kamarátov;
- sami nikoho **nešikanovali**.

V 90 % prípadov dotazovaný povedali, že:

- **odišiel otec** z domova a dieťa bolo zverené do opatery matky;
- nepocit’ovali **šikanú**.

Dalo by sa povedať, že **sociálne podmienky** bývania boli veľmi dobré, nakoľko 80 % rodín bývalo v byte bez príbuzných.

V 70 % situácií sa respondenti vyjadrili, že:

- bola dominantná matka;
- **podala žiadosť** o rozvod práve matka;
- deti ostali s matkou bývať v tom istom dome;

- rozvod rodičov nezanechal vplyv na ich ďalšie **sociálne vzťahy** (aspoň si to respondenti myslia);
- by **riešili tak isto** situáciu, v ktorej sa ocitli ich rodičia – tzn. rozvodom;
- nepocit'ovali **v škole** menejcennosť, neobl'úbenosť, samotu ani nedisciplinovanosť (v 30 % sa cítili byť neobl'úbenými).

Polovica dotazovaných (50 %) označilo:

- za **príčinu rozvodu** alkoholizmus otca, v jednom prípade to boli hádky a nevera, ostatný sa neidentifikovateľne vyjadrili.
- že po rozvode sa ich **prospech** zmenil k horšiemu, u ostatných sa prospech nezmenil.

Odpovede respondentov sú priložené v prílohe č.2.

6 Záver

Rozvod je témou bez rozporu veľmi obsiahlou a komplikovanou. Rozpadom rodiny trpia všetci zúčastnený, ale predovšetkým deti. Oni nemôžu za to, do akej rodiny a do akého prostredia sa narodili, to znamená, že by ani problémy dospelých ľudí nemali odnášať. Samozrejme to, ako sa s celou situáciou vyrovnajú, ako ju pochopia, záleží vždy na veku dieťaťa.

V období rozpadu manželstva môžeme u detí pozorovať celú škálu pocitov a stavov: pocit viny, menejcennosti, úzkosti, frustrácie, depresie, smútku, napätia, stresu, odlišnosti, náladovosti, predvádzania sa, zvýšenú plačlivosť, podráždenosť, zlosť, strach z opustenosti, poruchy spánku, agresivitu, sklon s extrémnym aktivitám, tiahnutie k alkoholu, drogám, sexuálnym aktivitám, úteky z domova, strata koncentrácie v škole, ignorácia školy a priateľov, konflikty, nedisciplinovanosť, neoblúbenosť, samotárskosť, hašterivosť, záškoláctvo, šikanú....

V tejto práci som uviedla rôzne názory a výskumné zistenia viacerých autorov na tému dieťa z rozvedenej rodiny. Uvedomujem si, že sa mi tému ešte nepodarilo ani zďaleka vyčerpať a tiež uspokojivo odpovedať na otázku, či má rozvod vplyv na prospech dieťaťa v škole, či už ide o školský prospech alebo správanie. Áno, môže sa prejaviť negatívny vplyv na žiaka, ale len za istých okolností, ktoré je nutné podrobnejšie preskúmať. Musím však ešte dodať, že neúplná rodina môže niekedy plniť funkcie lepšie ako rodina úplná, zaťažená hlbokými vnútornými konfliktmi.

Školské obtiaže detí z rozvedených manželstiev nie sú spôsobené iba faktom rozvodu, ale predovšetkým predchádzajúcimi konfliktmi, napätím a celkovou nepriaznivou citovou atmosférou, v ktorej dieťa dlhšiu dobu muselo žiť.

Nie je možné každé dieťa všetkému naučiť, ale je možné zaistiť každému porozumenie a náležité výchovné vedenie. Nie je možné urobiť každé nadpriemerne vzdelaným, ale je možno zaistiť mu šťastné detstvo, dať mu predpoklady, aby mohlo uplatniť svoje záľuby a schopnosti, čo bude najspoľahlivejšou základňou vývoja jeho osobnosti. A to býva predovšetkým v moci rodičov a vychovávateľov [18].

Čo dodať na úplný záver? Neberme rodinu a manželstvo, len ako kus papiera potvrdzujúci naše spolunažívanie, ale berme ju ako naše poslanstvo lásky. A ak sa

rozvodu nedá zabrániť, zdôraznime deťom, že je záležitosťou medzi maminkou a tatíčkom, teda záležitosťou dospelých, a že s deťmi sa nikto nerozvádza a že sú stále milované.

7 Použitá literatura

- [1] Novák, Tomáš : Rodičovské judo (Dítě během rozvodového řízení), Grada Publishing, spol.s.r.o., Praha 2000.
- [2] <http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-4>
- [3] Matějček, Zdeněk: O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Portál, Praha 1994
- [4] Kolektiv autorů: Encyklopedie mladé ženy, Avicenum, Praha 1978
- [5] Matějček, Zdeněk a Dytrych Zdeněk: Děti, rodina a stres, Ministerstvo zdravotnictví ČR, Praha 1994
- [6] Pláňava Ivo, Jak se (ne)rozvádět, Grada Publishing, Praha 1994
- [7] Langerová, Jana: Rozvod! Rozvod?, Road, Praha 1992
- [8] Matějček, Zdeněk: Krizové situace v rodině očima dětí, Grada publishing, Praha 2002
- [9] http://www.mia.sk/DE_TL/PaSV/DT_200107/16_07_12.htm
- [10] <http://www.iustin.cz/art.asp?art=212>
- [11] Bakalář Eduard, Nováková Markéta a Daniel a kolektiv: Průvodce rozvodem pro všechny zúčastněné, nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996
- [12] Borovka Antonín: Vliv rozpadu rodiny na dítě, závěrečná práce, Liberec 1998
- [13] Zákon o rodině, č. 94/1963 Sb.
- [14] <http://www.rodina.cz/clanek2859.htm> - *Autorka je detská lekárka, špecializuje sa na detskú psychiatriu a psychoterapiu (terapia hrou, rodinná terapia). Od roku 1999 je členkou tímu Krízového centra Linky bezpečia.*
- [15] <http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>
- [16] Trnka Vojtech: Děti a rozvody (Studie o adaptovanosti dětí z rozvrácených rodin), Avicenum, Praha 1974
- [17] Kratochvíl, Milan: Uvedení do metodologie pedagogiky, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2002
- [18] Matějček Zdeněk, Langmeier Josef: Neprospívající dítě, Ústav zdravotní výchovy v Praze, Praha 1966

8 Príloha

Zoznam príloh:

Príloha č.1: Dotazník so zameraním na rozvody

Príloha č.2: Odpovede respondentov

Príloha č.3: Grafy kladného hodnotenia 118 detí z rozvedených manželstiev s porovnaním rovnako veľkej kontrolnej skupiny

Príloha č.4: Grafy záporného hodnotenia 118 detí z rozvedených manželstiev s porovnaním rovnako veľkej kontrolnej skupiny

Príloha č.5: Tabuľka z výskumu na ZŠ vo Velkém Šenově.

9 Príloha č.1:

10 Dotazník zameraný na rozvody.

Meno autora: Anna Špániková, študentka TU v Liberci

Cieľ: Pozorovanie vplyvov rozvodu na dieťa.

Pokyny k vyplňaniu: Prosím Vás aby ste odpovedali podľa skutočnosti. A ak si to otázka vyžaduje nepísali iba jednoslovné odpovede. V prípade nejasností sa spýtajte.

1. Vaše pohlavie?
2. Vek?
3. Koľkátý Ste súrodenec?

4. Koľko Vám bolo rokov keď sa rodičia rozviedli?
5. Ktorý rodič od Vás odišiel?
6. Koľkátý to bol rozvod rodičov?
7. Aké mali Vaši rodičia vzdelanie? (otec i matka)
8. Aké mala Vaša rodina sociálne podmienky: mali Ste kde bývať?
9. Koľko generácií bývalo v byte, ak áno: pomáhali vašim rodičom? (napr. prarodičia)
10. Vnímal(a) Ste v období prežívania rozvodu rodičov jeho príčinu?
11. Poznáte hlavnú príčinu rozvodu rodičov?
12. Bol chýbajúci rodič nahradený iným?
13. Spomínate si na obdobie, keď rodina fungovala dobre a harmonicky?
14. Ako dlho trvalo, ako prebiehalo a ako Ste vnímali predrozvodové konfliktné obdobie?
15. Kto z rodičov bol viac dominantný typ (kto bol vodcovský typ, viac nezávislý, psychicky silnejší a podobné)?
16. Viete či Vaši rodičia navštívili predmanželskú a manželskú poradňu pred rozvodom?
17. Pamätáte si kto z rodičov podal žiadosť o rozvod?
18. Ako Ste prežívali obdobie pred a krátko po rozvode?
19. Čo bolo pre Vás v dobe rozvodu najťažšie:
 - strata rodiča (otec alebo matka)
 - strata domova
 - strata súrodenca
20. Aká bola situácia po rozvode?:
 - Bývanie
 - Styk detí s rodičmi
21. Mal rozvod Vašich rodičov vplyv na Vaše ďalšie sociálne vzťahy?
22. Mal rozvod Vašich rodičov vplyv na výber Vášho partnera?
23. Ako by Ste v súčasnosti riešil(a) obdobnú situáciu, v ktorej sa nachádzali Vaši rodičia?

24. Ktoré obdobie Vášho života by Ste hodnotili ako najobtiažnejšie a najharmonickejšie?
25. Cítili Ste sa v období rozvodu, alebo po ňom v škole ako:
- Menej cenný
 - Neoblúbený
 - Samotársky
 - Nedisciplinovaný
26. Mal(a) si v tej dobe hodne kamarátov?
27. Pociťoval(a) si niekedy šikanu, alebo Ste sami niekoho šikanovali?
28. Pamätáte si akého hodnotenia Ste dosahovali pred rozvodom z týchto predmetov:
- Materský jazyk
 - Matematika
 - Odborné predmety
29. Zmenilo sa Vami vyššie uvedené hodnotenie po rozvode z týchto istých predmetov a **ako**?
30. Pokiaľ by sa niečo dalo vrátiť späť, čo by to bolo pre Vás?

Ďakujem Vám za spoluprácu, ochotu a za Váš čas.

11 Príloha č.2:

12 Odpovede respondentov.

Pod číslami 1 až 30 sú otázky z dotazníku a pod písmenami A až J sú odpovede respondentov.

1. Vaše pohlavie?

A - žena

B - žena
C - žena
D - žena
E - žena
F - muž
G - muž
H - muž
I - muž
J - muž

2. Vek?

A - 25
B - 23
C - 22
D - 22
E - 24
F - 19
G - 31
H - 25
I - 22
J - 27

3. Koľkátý Ste súrodenec?

A - prvý
B - druhý
C - druhý
D - prvý
E - druhý
F - jedináčik
G - druhý
H - prvý
I – prvý (ešte mám 1 vlastného súrodenca a 2 nevlastných)
J - prvý

4. Koľko Vám bolo rokov keď sa rodičia rozviedli?

- A - 6 rokov
- B – 8 rokov
- C – 10 rokov
- D – 11 rokov
- E – 13 rokov
- F – 9 rokov
- G – 13 rokov
- H – 18 rokov
- I – 18 rokov
- J – 21 rokov

5. Ktorý rodič od Vás odišiel?

- A - otec
- B - otec
- C - otec
- D - otec
- E - otec
- F - otec
- G - otec
- H - otec
- I - spoločná domácnosť (iba sa rozviedli)
- J - otec

6. Koľkátý to bol rozvod rodičov?

- A - prvý
- B - prvý
- C - otcov druhý, matkin prvý
- D - prvý
- E - prvý
- F - prvý
- G - prvý
- H - prvý

I – otcov druhý, matkin prvý

J - prvý

7. Aké mali Vaši rodičia vzdelanie? (otec i matka)

A - otec: maturita (stredná textilná škola); matka: vyučená pletiarica

B – otec: vyučený; matka: vyučená

C – otec: inžinier (strojár); matka: priemyslovka

D – obaja učilište

E – otec: vyučený; matka: priemyslovka

F – otec: učilište (inštalatér); matka: priemyslovka

G – otec: vyučený; matka: stredná zdravotná

H – otec: SOU; matka: gymnázium

I – otec: VŠ; matka: dve SŠ

J - otec: učilište; matka: učiteľka

8. Aké mala Vaša rodina sociálne podmienky: mali Ste kde bývať?

A – byt 3+1, priemerné platy oboch rodičov

B – dobré, mali

C – veľmi dobré, nemôžem sa sťažovať

D – áno, zostali sme bývať v byte

E – mali sme kde bývať

F – dobré, bývanie priemerné

G - áno

H – všetko ok

I – veľmi dobré

J - mali

9. Koľko generácií bývalo v byte, ak áno: pomáhali vašim rodičom? (napr. prarodičia)

A – iba ja a rodičia

B – iba s rodičmi; aj keď u nás nebývali pomáhali nám

C – iba s rodičmi

D – v byte sme bývali s rodičmi; dedko a babička nám ale pomáhali, ale bývali vo vlastnom dome

E – iba s rodičmi

F – iba rodičia a ja

G – rodičia + deti + strýko + bratrance (bol to veľký barák)

H – rodičia + deti

I - sami

J - sami

10. Vnímal(a) Ste v období prežívania rozvodu rodičov jeho príčinu?

A - áno

B – tak nejako áno

C - áno

D - áno

E - áno

F - áno

G - áno

H - vnímal

I - nie

J - nie

11. Poznáte hlavnú príčinu rozvodu rodičov?

A – otec alkoholik

B – otcov alkoholizmus, žiarlivosť spojená s agresivitou

C - hádky

D – áno, alkoholizmus

E – áno, alkoholizmus

F- hádky, agresivita, alkohol

G – áno

H - poznám: vzájomné neporozumenie sa a z toho vyplývajúca potreba hľadať si niekoho iného

I - áno

J - neviem

12. Bol chýbajúci rodič nahradený iným?

A – áno, nový otec, s ktorým žijeme dodnes

B - nie

C – áno, mama si našla priateľa a dnes sú už manželia; otec odišiel, a taktiež má už svoju rodinu

D - nie

E - nie

F - nie

G – áno, obaja sa opäť oženili – ale až po dlhej dobe

H - áno

I - nie

J - nie

13. Spomínate si na obdobie, keď rodina fungovala dobre a harmonicky?

A - áno

B – nie tak docela, skôr myslím, že vôbec

C – moc nie

D – ani moc nie

E - nie

F - áno

G - áno

H - spomínam

I - áno

J - áno

14. Ako dlho trvalo, ako prebiehalo a ako Ste vnímali predrozvodové konfliktné obdobie?

A – asi rok; hádky; ale toľko sa ma to nedotklo

B – to už si nepamätám, ale boli to ťahanice a dohadovania

C – asi rok; s hádkami; mala som trochu krízu – prvýkrát som potiahla cigaretu

D – rok; prebiehalo búrlivo; nejako extra som to nevnímala

E – krátko; bez hádok; neviem ako som to vnímala už je to dávno

F – asi ¾ roka; v dobe rozvodu sa otec odsťahoval; celkom v klúde, pokiaľ som nemusel chodiť na jednanie

G – 2 roky; otec s nami už nebýval – občas nás len navštevoval; chcel som aby to čím skôr skončilo a bol klud

H – asi 2 mesiace; v očakávaní čo sa bude diať

I – asi 5 rokov; nevnímal som to, ani som sa o to nezaujímal

J – asi tak ½ roka; v klude (otec sa odsťahoval, a potom sa rozviedli); nevnímal (bol som na koleji)

15. Kto z rodičov bol viac dominantný typ (kto bol vodcovský typ, viac nezávislý, psychicky silnejší a podobné)?

A – matka : dominantná, viac psychicky labilná; otec: podliehal matke, psychicky silnejší

B – myslím, že tvrdohlavý boli obaja rovnako, autoritatívny sú obaja, psychicky silnejšia je matka, ale nie je odolná

C - matka

D - otec

E - matka

F - matka

G – nikto – oba na rovnako

H - matka

I – matka sa snažila byť vodcovská; otec ustupoval

J - matka

16. Viete či Vaši rodičia navštívili predmanželskú a manželskú poradňu pred rozvodom?

A – myslím, že nie, neviem o tom

B – to neviem, ale otec by určite nešiel, tak najskôr tam neboli

C - neviem

D – asi nie

E - nenavštívili

F – asi nie

G - nie

H – myslím, že nenavštívili

I - nie

J - nie

17. Pamätáte si kto z rodičov podal žiadosť o rozvod?

- A - matka
- B - matka
- C – asi obaja (neviem isto)
- D – áno, matka
- E - matka
- F - matka
- G – asi matka
- H – asi matka
- I – neviem (dozvedel som sa to až po roku)
- J - otec

18. Ako Ste prežívali obdobie pred a krátko po rozvode?

- A – úplne v pohode, nedotklo sa ma toľko
- B – ako hektické
- C – v rodine bolo neustále napätie
- D – nepamätám sa
- E - neviem
- F – ako strasujúce, nepriateľské; po rozvode to bolo lepšie
- G – bral som rozvod ako formalitu
- H – nebolo to nič príjemné, ale ani také zlé
- I – stále rovnako – bol som a aj som od rodiny nezávislý
- J – neprežíval som to

19. Čo bolo pre Vás v dobe rozvodu najťažšie:

- strata rodiča (otec nebo matka)
 - strata domova
 - strata súrodenca
- A – strata rodiča (ostatné som nestratila)
 - B – nie; ani nie; nie
 - C – áno; nie; nie
 - D – ani nie; nie; nie (brat zostal spolu s nami)
 - E – áno; nie; nie

F – áno; nie; nie

G – áno; nie; nie (nestratil som súrodenca). Najt'ažšia bola pre mňa strata psa.

H – áno; nie; nie

I – nič z uvedeného. Najt'ažšie bolo to, že som musel chodiť do práce.

J – nič z uvedeného

20. Aká bola situácia po rozvode?:

- Bývanie
- Styk detí s rodičmi

A – bývanie: zostala som s matkou v byte, otec sa odsťahoval;

Styk s rodičmi: otec ma pravidelne navštevoval a bral si ma na víkendy

B – bývanie: príjemná zmena miesta, matka veľmi rýchlo vytvorila kópiu predchádzajúceho bytu;

Styk s rodičmi: bol zaistený

C – bývanie: ostali sme v dome

Styk s rodičmi: s otcom som sa stretávala 1 krát do týždňa, teraz tak 1 krát do mesiaca

D – bývanie: ostalo rovnaké (ten istý byt)

Styk s rodičmi: minimálny

E – bývanie: po rozvode sme sa s matkou a bratom presťahovali do iného bytu

Styk s rodičmi: bez problémov

F – bývanie: otec sa odsťahoval

Styk s rodičmi: spočiatku 1 až 2 krát do týždňa, neskôr už menej časté návštevy

G – bývanie: zostalo rovnaké

Styk s rodičmi: nepravidelný 2 krát do mesiaca

H – bývanie: ok

Styk s rodičmi: občasný

I – všetko zostalo rovnaké

J – bývanie: otec sa odsťahoval (ostalo rovnaké)

Styk s rodičmi: asi tak 4 krát do roka

21. Mal rozvod Vašich rodičov vplyv na Vaše ďalšie sociálne vzťahy?

A - nie

B – neviem, asi áno, ale veľmi podvedome

- C - nie
- D – to neviem
- E – ani neviem
- F – myslím že nie
- G - nie
- H - nie
- I - nie
- J - nie

22. Mal rozvod Vašich rodičov vplyv na výber Vášho partnera?

- A - nie
- B – neviem, možná áno
- C - áno
- D – ani nie
- E - netuším
- F – ani nie
- G – ovplyvnilo. Keby som bol ženskou, tak by som si nevybral za partnera typ ako bol môj otec.
- H - nie
- I - nie
- J – skôr nie, než áno

23. Ako by Ste v súčasnosti riešil(a) obdobnú situáciu, v ktorej sa nachádzali Vaši rodičia?

- A – rovnako, rozvodom
- B – úplne rovnako
- C – manželskou poradňou
- D – rovnako, rozvodom
- E – snažila by som sa to riešiť v klude a bez hádok, ale dúfam, že takú situáciu nebudem musieť nikdy riešiť
- F - rozvodom
- G - rovnako

H – asi tak isto – rozvod, vtedy už je neskoro na nejaké riešenia, treba sa správať tak, aby k tomu nedošlo

I – zriadil by som si poriadok (milénka)

J - rovnako

24. Ktoré obdobie Vášho života by Ste hodnotili ako najobtiažnejšie a najharmonickejšie?

A – dnes; ranné detstvo (od narodenia do 5 rokov)

B – od 8 do 14 rokov (deti v škole) ; od 15 do 19 rokov (na strednej škole)

C – obdobie hádok rodičov; život na koleji

D – stredná škola; vysoká škola

E – odchod zo školy (pretože sme sa presťahovali); na základnej škole

F – obdobie keď sa rodičia škriepili; asi do 6 rokov (bezstarostný život)

G – zdravotné problémy; dobré športové úspechy

H – Po rozvode som si nemohol zvyknúť na nového otca; asi moja prítomnosť

I – od 19 do 22 rokov; od 0 do 15 rokov

J – keď som začal pracovať; koniec základky

25. Cítili Ste sa v období rozvodu, alebo po ňom v škole ako:

- Menej cenný
- Neobľúbený
- Samotársky
- Nedisciplinovaný

A – nič z toho

B - nie; viac menej áno; viac menej áno; to som bola vždycky

C – nič z toho

D – nie; trochu; trochu; nie

E – ani jedno

F – iba tak trochu neobľúbený

G – nič z toho (bol som presný opak). Nechválil som sa tým, že rodičia sú rozvedení. I keď veľa spolužiakov bolo z rozvedených rodín a oni sa tým pýšili.

H – ani jedno z toho

I – ani jedno z toho (už som pracoval)

J – nič z toho

26. Mal(a) si v tej dobe hodne kamarátov?

A – áno, veľmi veľa

B – mala som dosť kamarátov, aby som nebola sama

C – kamaráti boli, sú aj budú. Bolo ich veľa, nikdy som nemala pocit osamelosti

D - áno

E - áno

F – áno mal

G - áno

H – aj áno

I – stále mám hodne kamarátov

J - áno

27. Pociťoval(a) si niekedy šikanu, alebo Ste sami niekoho šikanovali?

A - nie

B – áno, veľmi; sama som nikoho nešikanovala

C – nie, neubližujem, a ani nikto neubližoval mne

D - nie

E - nie

F - nie

G – nie ani jedno

H - nie

I - nie

J - nie

28. Pamätáte si akého hodnotenia Ste dosahovali pred rozvodom z týchto predmetov:

- Materský jazyk
- Matematika
- Odborné predmety

A – ešte som nechodila do školy

B – jedničky (zo všetkých)

C - dvojky

D – dvojky (vždy)

E – nepamätám si presne

F – 3; 2; tie sme nemali ešte

G – 2; 2; neboli

H – 1-2; 1-2; 1-2

I – v tej dobe som maturoval (čo sa mi ale nepodarilo, lebo som sa flákal, a bol som väčšinu času mimo domov)

J – bol som už na VŠ

29. Zmenilo sa Vami vyššie uvedené hodnotenie po rozvodu z týchto istých predmetov a **ako**?

A – nie, až do 7. triedy som mala samé jednotky

B - nie

C – zhoršilo sa, prevažovali 3-ky a mala som aj dva krát 4-ku

D - nezmenilo

E – áno (k horšiemu)

F – áno k horšiemu: 3 (len tak tak); 3; nemali sme ich

G – áno zhoršilo: 2; 3; neboli (možná to bolo spôsobené zmenou školy)

H – nie; dokonca som mal vtedy najlepšie výsledky za celé štúdium

I – zhoršený prístup ku študovaniu

J – nezbadal som žiadnu zmenu

30. Pokiaľ by sa niečo dalo vrátiť späť, čo by to bolo pre Vás?

A – aby otec nepil, inak by som asi nič nemenila

B – neviem, som rada ako to je. Všetko zlé je na niečo dobré.

C – určite by som si nevybrala tú strednú školu, do ktorej som chodila, ale zasa na druhú stranu vďaka nej som tu na VŠ

D – tretí ročník na SŠ

E – nechcela by som nič zmeniť

F – aby sme boli zase všetci spolu, ako kedysi

G – nič by som nevracal späť, som rád, že to dopadlo, tak ako to dopadlo

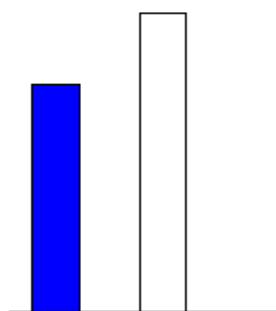
H – všetky činy, ktorými som niekedy niekomu ublížil

I – nevykrádal by som autá. Nechcel by som mať rodičov, ani sestru. Lepšie by som sa učil.

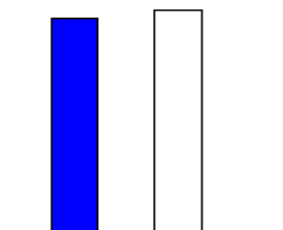
J – čo sa týka rozvodu nič. Inak by som išiel na inú SŠ.

13 Príloha č.3:

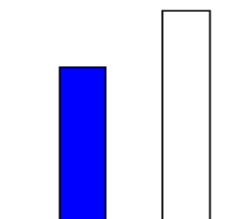
***14 Grafy kladného hodnotenia 118 detí z rozvedených manželstiev
s porovnaním rovnako veľkej kontrolnej skupiny [16].***

1 – oblíbenost
94 : 120
štatistická významnosť malá

2 – odvaha
84 : 88
štatisticky nevýznamné

3 – poriadnosť
61 : 84
štatistická významnosť malá

Legenda:

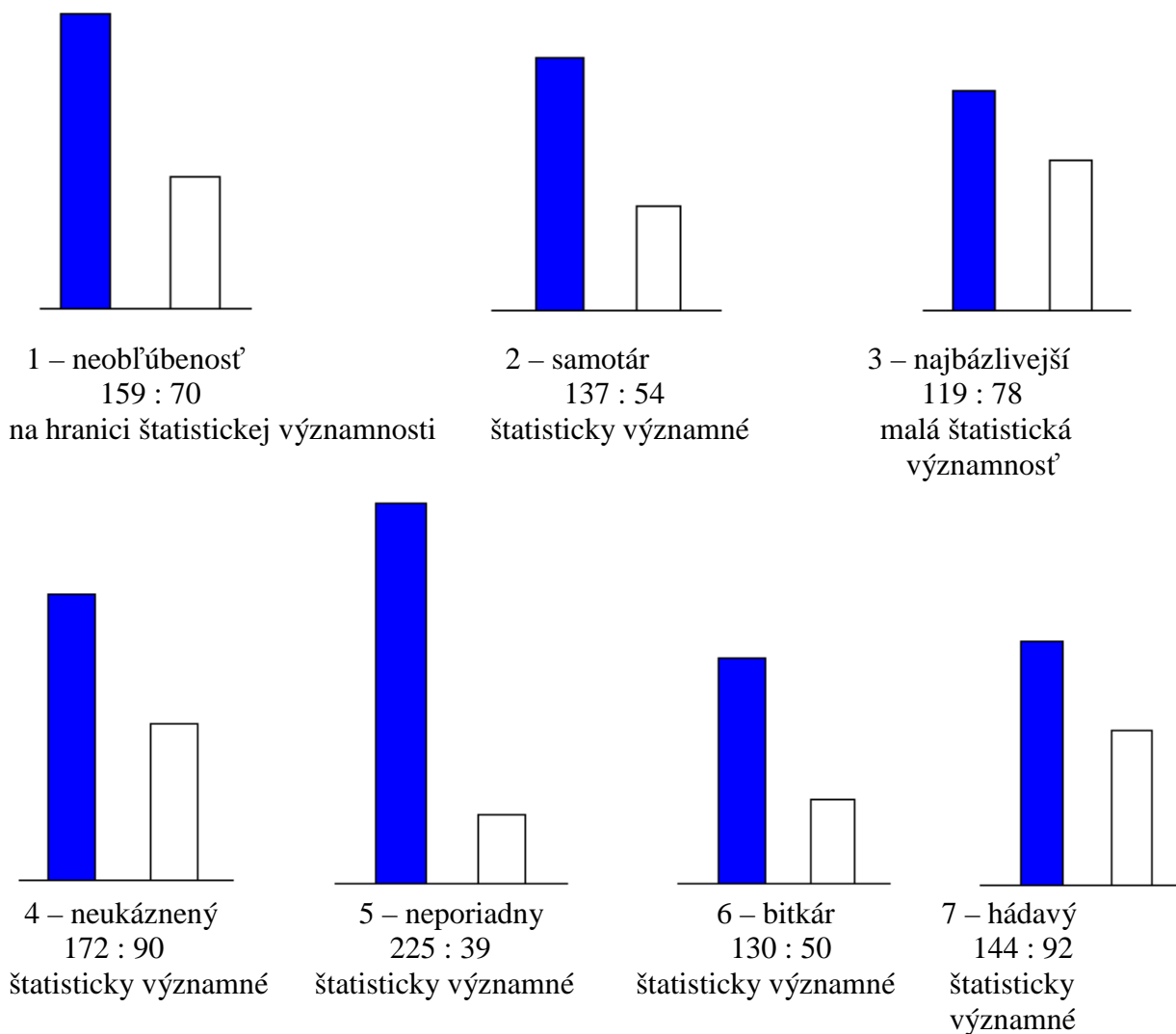
z rozvedeného manželstva

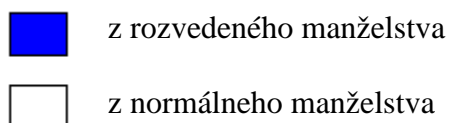
z normálneho manželstva

15 Príloha č.4:

16 Grafy záporného hodnotenia 118 detí z rozvedených manželstiev s porovnaním rovnako veľkej kontrolnej skupiny [16].

Legenda:

17 Príloha č.5:

18 Tabuľka z výskumu na ZŠ vo Velkém Šenově.

Trieda	A	B	C	D	E	F	G	H
6.A	20	7	35%	4	1	1	5	0
6.B	18	4	22%	0	1	3	3	0
7.A	20	6	30%	2	1	3	5	0
7.B	20	5	25%	3	0	4	2	0
8.A	28	12	43%	4	3	5	7	0
8.B	28	9	32%	4	1	4	5	0
9	28	9	32%	3	1	5	7	0

Legenda:

- A - počet žiakov v triede
- B – počet žiakov s poruchou rodiny
- C – percentuálne vyjadrenie stĺpca B
- D - žiak žije iba s jedným z rodičov
- E – žiak je v opatere detského domova
- F - žiak má nevlastného otca
- G – žiak je po rozvode rodičov zverený matke
- H – žiak je po rozvode rodičov zverený otcovi [12] .